

POLAR- ÅRBOKEN 1940

UTGITT AV NORSK POLARKLUBB
GYLDENDAL NORSK FORLAG

POLAR-ÅRBOKEN

1940

UTGITT AV
NORSK POLARKLUBB

GYLDEN DAL NORSK FORLAG

OSLO 1940

REDIGERT AV ODD ARNESEN

PRINTED IN NORWAY

REISTAD & SØNN S BOKTRYKKERI

KLISJÉENE ER LEVERT AV

A.S. «CLICHLÉ», OSLO

NANSEN SOM KUNSTNER

AV ODD ARNESEN

Vi vet alle at Fridtjof *Nansen* var en mangfoldig mann. Som kunstner kjente vi ham minst og likevel nådde han langt frem på denne banen. Vi tenker ikke her i første rekke på ham som forfatter, vi er fristet til å si dikter, for han hadde en malende og rammende stil som var hans egen og ingen annens. Ikke så lite romantisk og drømmende i alt det virkelighetsnære og realistiske. Det malende i stilen går også igjen i tegningene hans.

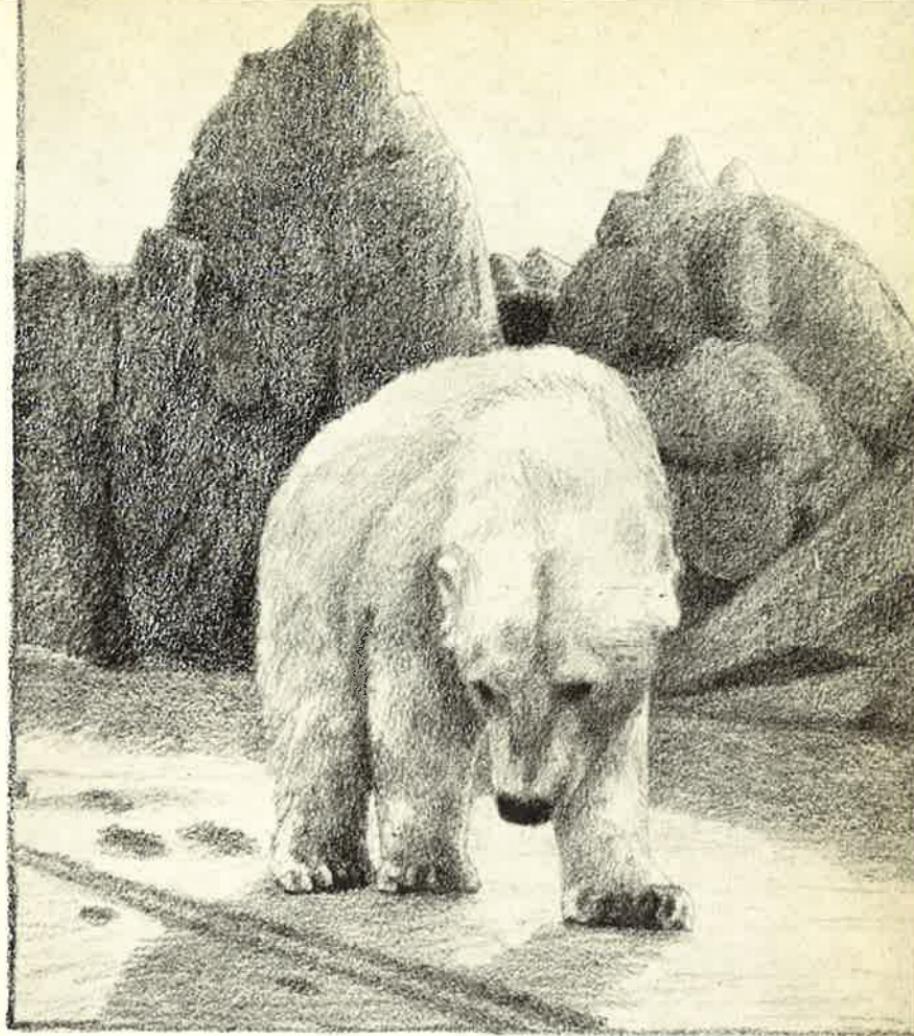
Alt i gutteårene tegnet Fridtjof *Nansen*, sent og tidlig, når som helst han så sitt snitt til det, og tegne gjorde han helt til det led mot slutten av hans dådrike liv. Han var selv sterkt i tvil, da han skulde velge livsbanen sin om han burde bli kunstner eller vitenskapsmann. I Bergensårene gikk han og lærte tegnekunsten hos Schiertz, og han opmuntret ham til å ta fatt på tegningen for alvor: Kast vitskapen overbord og bli kunstner, det er *det De er!*

Nansen har nok mangen en god gang vært i tvil med sig selv, ført sine kamper når det gjaldt livskallet og yrket. Hans mektige ånd fanget inn trylleriet i den barske norske naturen, det bløte i den — vi ser det i akvarellene hans fra Bergenskanten og fra Ishavet eller i det dryss av tegninger og litografier som stammer fra hans sikre hånd og skarpe øie i senere år. Det er det selvoplevede som dukker opp selv om han tegner en isbjørn etter et fotografi. Han har ikke bare sett isbjørnen slik denne isviddas konge ter sig og virkelig er i levende live, han har vært den på kloss hold, formelig slåss med bamsefar som i den tegningen vi husker

Nansen var stor barnevenn.

hvor han står og vipper på isflaket med børsen, og isbjørnen ligger der med klørne i isflaket. Eller isbjørn som er blitt vår folkene og som derfor sikkert ikke er til å spøke med. Isbjørn som labber i det store øde eller isbjørn som går der og jabber og snuser på skispor i sneen — det er forresten et motiv som har optatt ham sterkt og som går igjen i flere tegninger. Det er de færreste tegnere som mestrer å tegne en isbjørn på kornet, å få frem det lubne og elegante på samme tid, kraften og styrken, fulheten i blikket og hele skikkelsen. Men Nansen kunde det som ingen annen. Fordi han kjente dyret inn og ut fra mange års samliv i naturens veldige studerkammer. Slik som han kunde alle andre levende vesener han traff på sin vei.

Isbjørnmotivet kommer tegneren stadig tilbake til.

Alt Nansen kom borti studerte og gransket han meget inngående om det så gjaldt fotografering som han gjorde utstrakt bruk av på Framferden 1893—96, eller om det dreiet sig om opsetningen av en bok eller utførelsen av et litografi. Det var ikke fritt for at han gjennem sine grundige studier av stoffet kunne fortelle selv fagmenn hvordan dette og hint skulde gjøres. Da han særlig i tiden etter 1920 slo sig på litografiene kjøpte han all den litteraturen han kunne

Goliat og David.

komme over i denne materien. Han studerte stenplatene og gikk riktig i dybden som alltid ellers.

Helt fra sine yngre år illustrerte han de vitenskapelige avhandlingene sine, men det tok en del år før han våget sig til å tegne til bøkene sine. Han overlot skissene han hadde tatt opp i isen — på marsjen over Grønlands Innlandsis eller nord i tåkeheimen på Framferden til kunstnere som Otto Sinding og Th. Holmboe. Disse tegnet så tingene etter Nansens anvisninger. Det blev ikke det selvoplevede over tegningene som når mannen selv hadde gjort det, fordi de to ikke selv hadde oplevd den og den situasjonen. Skissene var tatt på stedet for hendelsene og gav således de ferskeste inntrykkene. Hvor disse skissene er blitt av nå vet en dessverre ikke. Nansen vilde sikkert fått mye mer ut av skissene sine enn noen annen, men han var for beskjeden til å tegne selv. Han måtte først ha et puff for å gjøre det.

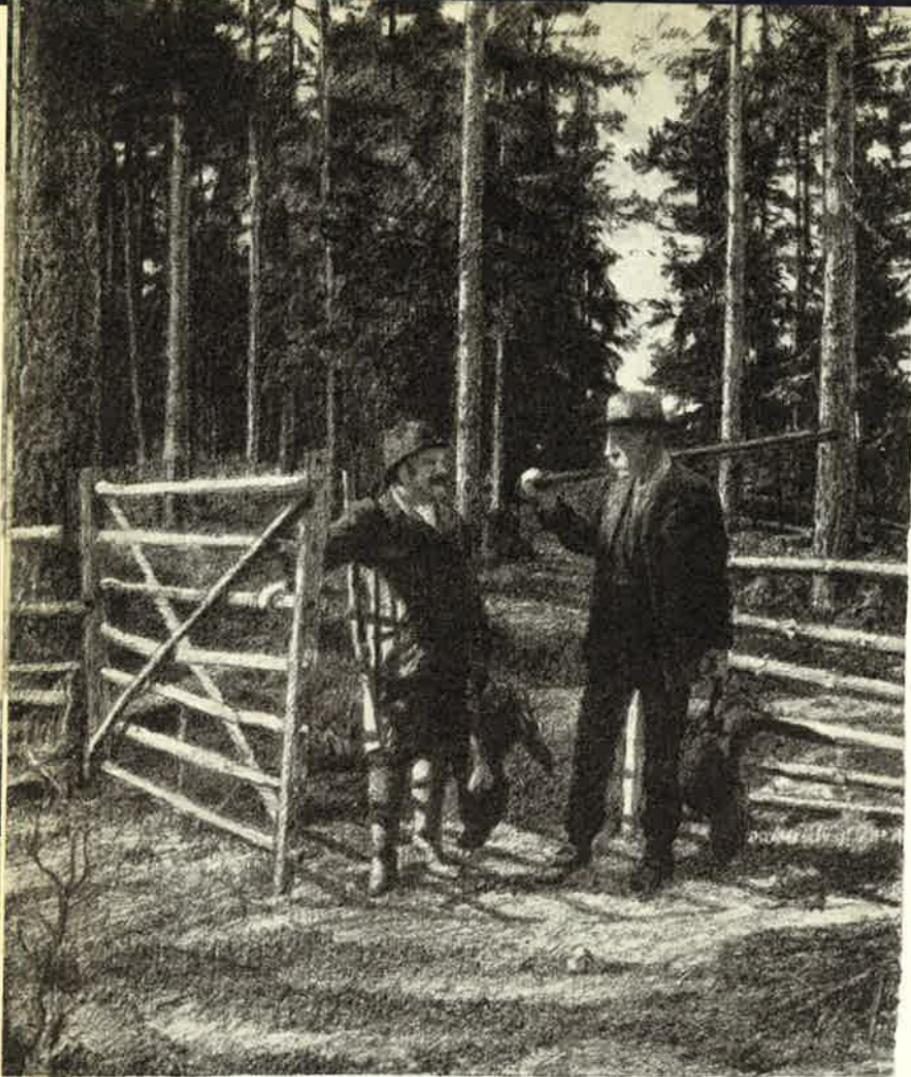
Her har sikkert vennen Erik Werenskiold mer enn noen

Fra Svalbardferden.

annen både inspirert og lært ham en masse. Werenskiold ville ha Nansen til å tegne i større format, men det syntes Nansen var for pretensiøst. Dessuten ivret maleren for at Nansen skulle tegne mindre hardt, la konturene mer viskes ut. Som mønster tok Nansen Werenskiolds berømte Askeladden og Heddalstrollet — fyren står der, som vi husker, med hevet sverd og skal hugge alle hodene av trollet. Der får en eventyrstemningen, det bløte og voldsomme fortrolig frem samtidig. Nansen studerte da også denne tegningen til stadighet — han hadde den hengende foran sig til enhver tid.

Nansen tegnet mellom slagene — han hadde jo så mangt å ta sig av: vitenskapen sin, andres tusener spørsmål om dette og hint, all den humanitære hjelpen til den syke og lidende verden, han var en farende svenn med de tusen planer. Og innimellem alle reisene, alle konferansene, skrivingen og alt det andre, tegnet han for å få lise for sinnen og avspenning i dagens ville jag. Tegningene hans er meget

Godseier Peter Anker på Røed og Nansen hjem fra jakten.

nitud utført — for nitud som Werenskiold syntes, men i enkelte av litografiene har det lykkes ham å få til nettop det den gamle malervennen vilde — slik som i litografiet av godseier Peter Anker på Røed ved Halden og Nansen på vei hjem fra spilljakten. Det arbeidet ånder av skogens mystikk og stillhet og fred og ro, nettop den stemningen som

Isbjørn som lukter «kristen manns blod».

ikke kan beskrives selv med utallige ord — stemningen som er der, som ligger i luften mellom trærne, i skyene over ens hode.

I bøkene «Nord i Tåkeheimen» (1911), «Friluftsliv» (1916) og «Blandt sel og bjørn» (1924) tegnet Nansen med penn. Særlig etter 1920 og spesielt da i årene før 1930 (han døde det året) tok han litografikrittet fatt. Det er en veldig utvikling i både opfatning og tegnemåte fra før. Han tar opp gamle motiver — dels etter fotografier, dels etter erindringen, han drømmer sig sikkert tilbake til sin ungdoms virkeområde — ismarkene der nord. Han kjæler for isbjørnmotivet og synes i dette dyret å ha funnet det monumentale, symboler på kraft og klokskap. Det er et svært sprang fra sagastilen i pennetegningen i Tåkeheimen til litografiene hans i de senere årene. Det harde har fått bløthet, men er likevel monumentalt.

Nansen lekte med det flakkende skinnet av peis-ilden eller nordlysets spill av lys, han kunde som de ytterst få

fange inn stemningen i polarnatten — både i tegning og ord — skogens halvmørke og den blanke dagen med sitt levende lys. Slik elsket han livet og alt hvad dets var, at han måtte tegne til det siste. Han hadde tegnebrettet hos sig i sengen — han vilde ha forbindelse med livet og kunsten til siste åndedrett så å si.

Nansen var ikke til å rikke når det gjaldt å få ham til å lage utstilling av tegningene sine. Det var for anmassende syntes han. Werenskiold hadde nok mast på ham for å få ham til, men forgjeves. Efter Nansens død laget vennen en utstilling av tegningene som spente over hele polarforskerens rike liv på de mange feltene. Det er unødvendig å si, at inntekten av utstillingen gikk til kunstnere som måtte trenge det. Det var etter Nansens ønske — hans evne til å hjelpe var altomfavnende.

Fridtjof Nansens tegninger som ledsager denne artikkelen er elskverdigst lånt ut til Polarårboken av arkitekt Odd *Nansen*.

ANDRÉE-FYNDEN 1930

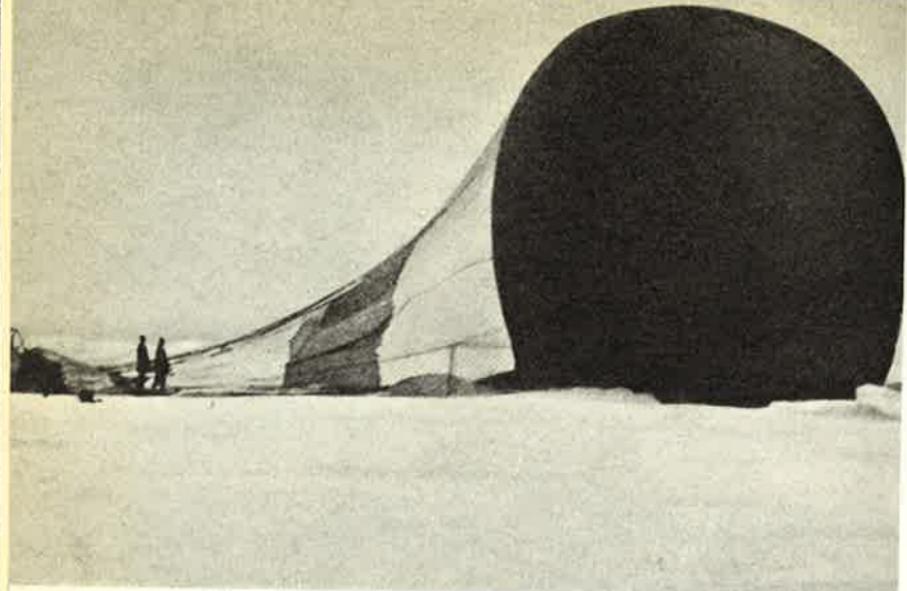
AV HANS W:SON AHLMANN

Professor Hans W:son Ahlmann med en av Andrées flytbehör kastet ut fra ballongen.

Det är nu tio år sedan Andrée-expeditionens dödsläger återfanns på Vitön. Även om många bevarar ett levande minne om allt vad som hände med anledning härav, kan det dock vara berättigat att erinra om en del och tillfoga något om vad som skett i förbindelse därmed efter 1930.

När «Bratvaag», den av «Norges Svalbard og Ishavundersøkelser» utsända vetenskapliga expeditionen till Franz Josefs land under Gunnar Horns ledning, den 6. aug. fann lägret på Vitöns sydvästra udde anade ju ingen av de ombordvarande, vilken internationell uppståndelse fyndet skulle väcka. Veckorna efter expeditionens återkomst till Norge blevo minst sagt upprörda för dem, som stodo saken närmast. Genom ett tillmötesgående från norska myndigheter och enskilda personers sida, som vittnade om ett nordiskt samarbete av det mest förebildliga slag, överlämnades alla föremålen från Vitön till Sverige, där Svenska sällskapet för antropologi och geografi erhöll uppdraget att dels utge publikationen om Andrées färd, dels ombesörja värden av samtliga föremål. Eventuell inkomst av boken skulle bilda en fond för geografisk forskning, sedan de avdrag gjorts, som föranleddes av överenskommelse med arvingarna till Andrée, Strindberg och Fraenkel. Stor ovisshet rådde bland de svenska förläggarna om utsikterna för en sådan publikations avsättningmöjligheter, särskilt sedan en del fakta ur Strindbergs almanacka offentliggjorts i en tidning. Firman

«Ørnen» like efter landingen i isen 14. juli 1897.

Albert Bonnier insåg emellertid värdet och geografiska sällskapet slöt med den ett avtal, som det icke fick anledning ångra. Arbetet med boken sattes omedelbart i gång under redaktion av professor J. G. Andersson, professor Nils Lithberg og undertecknad.

Medan detta pågick i Stockholm var professor Lithberg i Tromsø sysselsatt med att på det omsorgsfullaste sätt konservera alla föremål medan professor G. Hedrén hade hand om resterna av de tre männen.

Efter en gripande minnesgudstjänst i Tromsø kyrka den 8. september fördes under enastående hedersbetygelser under tiden 19. september—5. oktober de tre kistorna och samtliga de fynd, som på Vitön gjorts av såväl «Bratvaag» som senare av «Isbjörn» med «Svensksund» runt kusten till Stockholm, där den högtidliga jordfästningen förrättades av ärkebiskop Söderblom i Storkyrkan.

För att få boken färdig till utsatt dag den 24. november anlades en hel stab av stenografer, maskinskriverskor, tecknare, fotografer och vetenskapsmän. Det synnerligen

De tre ballongfarere efter landingen med ballongen.

maktpåliggande uppdraget att söka framkalla Andrées-expeditionens egna fotografiska plåtar anförtroddes åt docent J. Hertzberg, och det lika svåra arbetet att få fram vad som stod skrivet i Andrées s. k. andra, illa medfarna och hopklibbade dagbok lades i händerna på nobelpristagaren, professor The Svedberg. Båda skilde sig från sina uppdrag på ett utmärkt sätt och fotografierna höra otvivelaktigt till det märkligaste i det som helhet sett unika fyndet.

Ju längre arbetena framskredo med Andrées stora dagbok, Strindbergs annotationsböcker och stenogram samt Fraenkels observationer desto tydligare blotttades det helas enastående karaktär. Efter 33 års vila i Vitöns is och snö kunde man nu på dessa med noggrann, tydlig stil skrivna blad läsa om hela deras färd, timma efter timma från ballongens uppstigande från Danskön den 11. juli 1897 kl. 13.46 (G.M.T.) till den landade på isflaket på $82^{\circ} 56' N.$ och $29^{\circ} 52' E.$ den 14. juli kl. 7.19, och därefter med några få undantag dag för dag under kampen i drivisen till på morgonen den 2. oktober, då det flak brast, på vilket de byggt sin snöhydda och de tre männen tvingades söka sig

i land på Vitöns råa strand. Andrées anteckningar om denna katastrof sluta med de berömda orden: «Med sådana kamrater bör man kunna reda sig under snart nog vilka omständigheter som helst.» «Spännande situation» är det enda Strindberg noterar för den 3. och 4. oktober. Därefter förekommer av Strindberg endast ett par ord t. o. m. den 7. och i Andrées andra dagbok kan några ord tydas endast om dessa första dager på Vitön.

Massor av forsök att rekonstruera den fullständiga texten i denna Andrées andra dagbok har framkommit och även många teorier har uppställdts angående anledningen till de tre männens slutliga död. Säkert är för det första, att Strindberg avled först, ty han var begravd av de två andra, som funnos sida vid sida i tältet; för det andra att dessa båda icke kunnat leva länge på Vitön med de dåliga, slitna och smutsiga kläder de hade, så sent på året som det var och sådan brist som rådde på material för byggande av en hydda till skydd mot kölden och stormarna. Det kan i detta sammanhang också vara skäl att påpeka, hurusom den anteckning i Strindbergs almanacka för den 17. oktober «hem kl. 7,5 f.m.», som vållat så mycket bryderi, bevisligen är skriven före hans avfärd från Sverige och sannolikt ger ett uttryck för förhoppningen att komma åter till Stockholm med morgontåget på denna Andrées födelsedag.

«Med Örnen mot polen av S. A. Andréée, Nils Strindberg och Knut Fraenkel; Andrées polarexpedition år 1897, utgiven av Svenska sällskapet för antropologi och geografi» såldes under de tre närmaste veckorna efter sitt utgivande den 24. november enbart i Sverige i 80 000 exemplar. Den blev också översatt till de flesta större språk, även esperanto, och utkom i respektive länder samtidigt eller omedelbart efter den svenska upplagan. Detta var fallet även i Amerika, vars representant varje dag kl. 9 innfann sig i min bostad och krävde 16 sidors manuskript.

Andrées store dagbok som den blev funnet på Andrées ulltrøie.

Med den kännedom man nu har om väderläksförhållanden över Polhavet och en fri ballongs känslighet för fukt och rimfrost var Andrées plan oftförbar. Annorlunda förföllo utsikterna när Andrée framkom med sitt djärva projekt. Som den förste, som vågade försöket att utforska polarkalotten från luften kommer Andrée och hans kamrater alltid att minnas. I all sin enkelhet uttrycker Trygve Myreng från Alta, matros på min expedition 1931, bättre än de flesta något av det väsentliga, när han i ett brev skriver: «naar jeg leser og ser paa hvordan de tre menn slet i polarørkenen og sammenligner det med hvad jeg selv i aarenes løp har erfaret i issonen, saa utviste de et uomstøtelig mot og tro paa sin færds heldige utgang, en ukuelig vilje og styrke, som fullt ut er den ære værd som er vist dem nu efter deres gjenfinnelse, i en mindre hyggelig tilstand end den de avreiste i.»

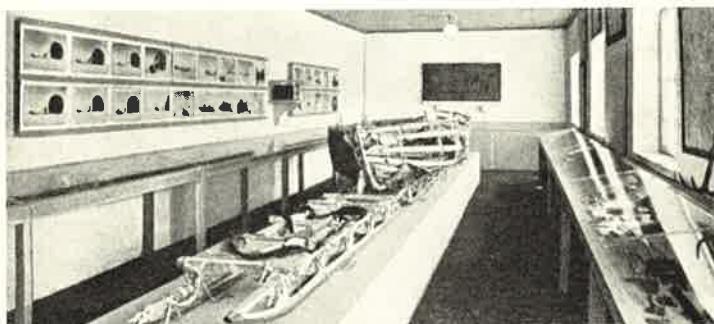
Ur vetenskaplig synpunkt framstår som värdefullast de observationer och erfarenheter Andrée och hans båda kamrater gjorde i drifisen, både under de tolv dygn de sökte vandra över den mot Franz Josefs land, de fyrtio dagar under vilka de sökte nå Sjuöarna och under de återstående tjugotvå, då de motståndslöst överlämnade sig åt den oövervinnerliga drivisströmmen. Materialet härom blev bearbetat till en synnerligen värdefull publikation av professor H. U. Sverdrup (Geografiska Annaler, Stockholm 1931).

Andrée-fonden, till vilken Aftenposten i Oslo redan den 6. oktober 1930 överlämnade en summa av 10 000 kr., äger nu ett kapital av 219 500 kronor, och har på ett effektivt sätt motsvarat sitt ändamål att «främja svensk och norsk fysisk-geografisk forskning, varvid avkastningen även må kunna användas för att understödja bearbetning av under polarfärder gjorda vetenskapliga samlingar och iakttagelser.»

I juli 1931 reste den svensk-norska arktiska expeditionen vid platsen för dödslägret på Vitön en minnessten av järnbetong med innfälld kopparplatta bärande de tre männen s namn och årtal 1896. Företaget var förenat med vissa svårigheter, förorsakade av de talrika isbjörnar, som då liksom på Andrées tid förekomma i dessa svårtillgängliga delar av Polhavet.

Så sent som i juli 1937 skulle ytterligare ett fynd göras från Andrée-expeditionen. Besättningen på den norska fångstskutan «Hillesøy» fann då vid stranden av den lilla Sivertøya bland Bastianøyarna den flytboj nr. 2 med innehållande skriftliga meddelande, som den 12. juli 1896 kl. 1^h30 f.m. kastats från «Örnen». Den synnerligen väl bibehållna bojen med sitt innehåll lämnar intet nytt utöver vad man visste med stöd av Vitö-fynden om denna för färden så kritiska dag, då ballongen nedtyngd av väta och undandragens solens varmande strålar stannade i det stilla, dimmiga vädret.

Denna boj, förvarvad och överlämnad till geografiska sällskapet av Stockholms-Tidningen, har bevarats liksom alla Vitö-fynden i ett särskilt litet museum invid Stockholms högskolas geografiska institut på Observatoriekullen. Under nu rådande förhållanden är det emellertid liksom vissa andra museer inpackat och fört till bombsäker plats.

Interiör fra Andrée-museet.

DA VI FANT
ANDRÉE-LEIREN
AV DR. GUNNAR HORN

Andrées fotografiapparat.

Eftersom det i år er 10 år siden Andrées leir på Kvitøya blev funnet av Bratvaag-ekspedisjonen, har redaktøren av Polar-årboken bedt mig å skrive noen ord.

Tross de mange år som allerede skiller oss fra den merkelige sommer som bragte løsningen på André-problemet, så er erindringen om funndagen den 6. august like blank og skarp som om det var hendt igår. I den beretning om Bratvaag-ferden som blev skrevet for «André-boken» straks etter hjemkomsten heter det: «Så oprant da den 6. august. En strålende dag med skinnende sol fra en skyfri himmel. Overalt hersket den mest intense stillhet. Bare av og til hørtes et drønn fra breen nord for oss, hvor den med stupbratt front gikk i sjøen. Det var når svære isstykker løsnet og styrtet i havet for å fortsette sin tilværelse som svømmende isfjell inntil de blir smeltet av sjøen. Her hersket i sannhet den store hvite stillhet, og det var umulig ikke å føle sig en smule trykket av denne dødsens ro. Drønnene fra breen forsterket bare denne uvirkelige stillhet. Man var glad ved å kunne ta fatt på arbeidet. Imidlertid begynte nu fangstfolkene hvalrossjakten, og om formiddagen drog

Fra vänstre: Ekspedisjonens leder, dr. Gunnar Horn, kaptein P. Eliassen og Olaf Hanssen.

Bratvaags to fangstbåter ut for å harpunere hvalross. Fangsten blev først igangsatt like innenfor vår ankerplass, og det varte ikke lenge før man hadde fått de første hvalross som så blev slept i land. Under fangsten begynte hvalrossene å fortrekke rundt en odde og sydover og båtene fulgte etter. Skipper Eliassen med motorbåten var også i virksomhet, og slepte dyrene til land.

Ut på dagen kom han tilbake til skuten. Rolig og stille kommer han bort til oss og forteller at nu hadde de gjort et stort funn. De hadde funnet André. Og de hadde funnet ekspedisjonens seilduksbåt fylt med allslags ekspedisjonsutstyr. Han hadde med sig en bok som lå i båten. Boken var våt og tung og bladene klebet sammen, men enkelte steder kunde den åpnes, og vi så at det var

Fangstmann Karl Tusvik.

ekspedisjonens observasjonsbok med vidloftige beregninger av de astronomiske observasjoner. Side etter side med tall, og hist og her en fortegnelse over proviantbeholdninger, ukens spiseseddel og andre bemerkninger. Det slo oss hvor pent og ordentlig alt var skrevet. Akkurat som om det skulle være gjort inne i en varm stue, og så var det ut-

arbeidet og skrevet under en dødsmarsj over isen. Vi visste at Nils Strindberg var ekspedisjonens videnskapelige deltager, så det var vel han som hadde skrevet i boken. Det må ha vært en mann av rette sorten. På første side kunde vi lese en del av titelen: «Slädfärden 1897». Her var nok ingen tvil mulig, det var ekspedisjonens observasjonsbok etter at de hadde forlatt ballongen, formodentlig langt nord i isen. Meddelelsen om funnet gjorde et dypt inntrykk på oss alle. Her på Kvitøya var det altså, her hvor vi nu var, at den vågeligste av alle polarferder hadde funnet sin tragiske avslutning.»

Funnet gav oss selvsagt meget å tenke på, både på den ene og den annen måte. Noe av det som blev inngående overveiet, var om vi skulle sette kursen hjemover umiddelbart etter at funnet var bragt ombord, eller om vi skulle fortsette ekspedisjonen. Det blev imidlertid hurtig klart for oss at det ville være uforsvarlig å avbryte ekspedisjonen til Frans Josefs land; den hadde opgaver som dengang var av særlig betydning; og om Andrée-funnet blev bragt hjem noen uker før eller senere, kunde ikke spille noen rolle. Jeg er fremdeles av den opfatning at vi handlet riktig. Noe som jeg personlig var i stor tvil om en stund var om det var riktig å grave opp Strindbergs lik. Han var begravet; men

Fangstmann Olav Salen.

---

under de foreliggende omstendigheter var det sikkert rett å bringe ham hjem sammen med Andrée.

Vi var naturligvis klar over at funnet ville vække en voldsom opsikt. Men verdenssensasjonen hadde ingen av oss forutsett. Det er mulig at min feilvurdering av situasjonen i så henseende kan synes mange uforståelig. Den er imidlertid et faktum. Heller ikke var noen av oss klar over den store pengeverdi som opdagelsen kunde komme til å representere.

Det var en tid rik på hendelser, inntrykk og begivenheter som den måtte bli når man har levert det som i Amerika blev betegnet som «the biggest news story of 1930». Men jeg må bekjenne at jeg senere — skjønt erindringen om de bevegede Andrée-dager er levende og min beundring for den modige svenske er stor —, har hatt liten interesse for Andrée-funnet som sådant og alle dets biprodukter. Da oplevelsen var over, var det også slutt med interessen.

NOKRE SUMAR-DØGER VED ØYANE I AUST-ISEN

DÅ ANDRÉE-LÆGERET VART FUNNE
AV OLAF HANSSEN

I 1928 og 1929 sende styraren av Svalbard-kontoret i Oslo — docent Adolf Hoel — eit framlag til riksmaktene våre um, at dei måtte yta ein sum til ei vitskapleg ferd til øyane nord i Austisen. Fyreloga skulde vera å driva ymse granskningar på og ved Franz Josefs Land eller, som det då eit par år vart kalla, etter framlag frå Sovjet-Samveldet, for Fridtjof Nansens land. Stortinget gjekk med på dette og ytte ein liten sum og ferdi vart skipa til. Det vart den seinare namngjetne «Bratvågferdi», etter namnet på fangstskuta frå Ålesund, som hadde ferda-laget umberd — eller den Hornske ekspedisjonen, etter leidaren av ferdi dr. ing. Gunnar Horn frå Oslo.

Der er alltid mykje ståk med å skipa til ei sovori ferd, men sist i juli 1930 var me samla i Troms. Det var 14 fangstfolk frå Sunnmøre med kaptein Peder Eliassen, som skippar. Tri yngre vitskapsmenn frå Oslo, vart også med på ferdi. 29 juli 1930 når kyrkjeklokken ringde inn til storhøgtid for 900-årsdagen etter Stiklestadslaget og heile Noreg høgtida Olavsmindnet, gjekk vi ut ifrå Troms og sette til havs, etter den gamle farmannavegen ved Sørøyna. Det var rolegt hav. Kimingan var klår. Nokre timer etter var me på dei kantar — umlag — der Nordishavet for eit par år sidan hadde gløypt Roald Amundsen og «Latham». Berre ein måseart havhesten (*Fulmarus glacialis*) var vår trauste,

Restane etter Andrée. Før framgravinga.

tagalle fylgje. Ei svævande gåta. På strake vengjer siglar den ljodlaust yver dei voggande båror, yver kambane, ned i bylgjedalen, utan vengjeslag, alltid på passeleg fråstand, skitengrå av lét, utan skrik og mæle, utan sjel. — Eit tunglyndt fylgje.¹

Me sette kursen mot den vesle øyi Hopen, som ligg nord-aust for Bjørnøya. Den hev vore lite vitja av ferdafolk, avdi at skodda og uver alltid er mykje til meins for å koma i land. Korleis øya ser ut og hennar geografiske lægje, hev vore mykje umstridd. På dei ymse draft (sjøkart) hev øya i dei farne åri havt 8 posisjonar og skap, som ei ellipse-forma øy til ein smal og lang fjellrygg. Det var bergensaren kaptein Thor Iversen som i 1923, 24 og 26 kartlagde øyi og gav henne det rette vitskaplege lægje for seinare kart. På mange draft er Hopen ogso kalla for «Sea-Horse» (sjøhesten). Truleg etter synet av fjellryggen frå ein viss stad

¹ Fangstfolki segjer: Det er ein «trollfugl», som ein ikkje skal røra. «Og det fylgjer ikkje noko lukke med fuglen.» «Når havhesten «vaskar seg», er eit litande merke på uver.» «Når havhesten legg seg i luvart av kjølvatnet, gjev stormen seg snart.» «Når havhesten flyg ikring staget på skipet, er det snart slutt på stormen.» Fridtjof Nansen skreiv i boka si «Nord i tåkeheimen», at havhesten aldri «flaksar» med vengjene. Me såg han gjörde det mange gonger på denne turen.

Gravi til Strindberg på Kvitøya.

ute i havet. Skodda hindra ogso oss nokre dagar. Til sist lettna det so mykje i den gråe ulli, at me freista koma i land, og lagde inn til strandi på sørsida under Thorkildsen-skardet. Her låg i mengdevis av reksterved, truleg ført hit av havstraumane frå Kvitehavs-landi. Skuld skodda fekk me ikkje høve til å sjå noko større av fuglelivet, men i dei få timer eg hadde til rådvelde galdt det å samla blomar. Serleg var polarblomen *Papaver radicatum* storveges. Med sine kvite blomekrunor upptil $3\frac{1}{2}$ cm. i vidd og midt i blomekrunone hadde eit slags mygg slege seg til ro. Fengdi vart: 2 soppar, 13 karplantor og 23 lav og nokre mosar. Når eg opna eit byskje av *Saxifraga oppositifolia*, i det same eg stelte planta til pressing, datt der ut ein liten blomst. Det synter seg å vera *Minuartia verna*. Den er kjend frå Svalbard, men er truleg ny for Hopen. I skodda skulde me leita upp *Kong Karls-landet*. Etter mykje bal fekk me landkjenning og landa ved ei flatvori øy — *Abel-øy* — den nordlegaste av øygruppa. Grunnfjellet er basalt. Innbyr den vesle øya, var der mange tjørner med små isbreder ikring. Heile vollar av kampenstein, som var dekte med ein ram-svart steinlav (lichén) *Gyrophora sp.*, som gav steinen ein underleg létbragd. Her var merke etter isskuringar i

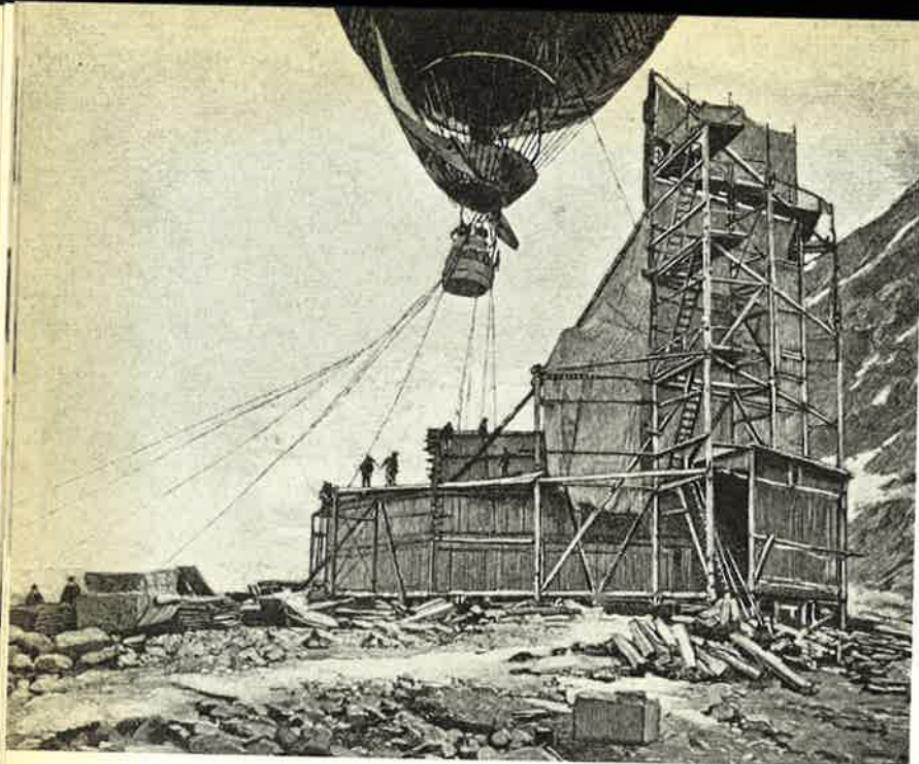

Seglduksbåten til Andréé.

det faste fjellet. Inne på øya var der «polygin-mark» av same slag som på Bjørnøya, men rutone og rendene med stein var større her. Ellest var det smått med voksterliv og fugleliv. Eg fekk med meg to alger: Det var *Prasiola crispa*, Lighthf.¹ Her såg eg for første gong ismåken: *Pagophila eburnea*, som me seinare såg mange av på Kvitøya. Frå Abeløya vart kursen sett mot Storøya ved den nord-austre luten av Svalbard. Me fann fram til sørrodden av øya og låg der ein times tid til skoddi lettta, og me gjekk til nordaustsida av øya, der strandi var isfri. Storøya er, som mange av øyane i aust-isen, skyld av ei skjoldforma isbre. Steinane i fjøra var dekte med eit raudt stein-lav (Lichén), som eg seinare fann i mengdevis ved Kapp Flora på Franz Josef land. Lavet heiter *Caloplaca elegans*.

Herifrå vart kursen sett mot den ukjende Kvitøya. Ofte nemnd på drafti for Gilesland, etter hollendaren Giles, som reiste i desse farvatni i 1707. Øya er den austlegaste av vårt Noregsvelde yver Svalbard. Eit par sjømil lenger nord herifrå var det Malmgren- og Nobiletragedia gjekk fyre seg i 1927. Um kvelden hadde me Kvitøya framfyre oss. Eit fagert syn i stav-stilla her nord. Yver øya kvelver seg ein avlang, kvit iskuppul, der geislona frå midnattssoli braut

¹ Algerne er namnfeste av dr. Hylme, Varberg, Sverike.

«Ørnen» før ut frå ballonghuset i Virgohamna 1897.

seg mot nattklåren. Ved strandi leika seg ein flokk kvalross. Det mest sermerkte var dyri sitt håse brøl. Det let umlag, som når ein grovmælt hund gøy. Difor sa ogso skipperen: «Høyr ho gøy.» Her på denne lange, isfrie strandi, var det ogso smått med blomelivet. Polarblomen *Saxifraga cernua* (steril) og ein brunblå, vakker mose *Bryum oppositifolium* grodde i runde klyngjer i våtlendet. Ved ein bekk som risla ned frå fonni fann eg algen *Prasiola crispa*. Lightf. Ag.

Fjellslaget var gneis. Uppe på strandi like ved ein berghamar, var der eit lite fugleberg av ismåken eller havrypa, *Pagophila eburnea*.

Um morgonen 6. aug. 1930 var det ingen av oss som hadde noko aning um, at når dagen var all, skulde den verta so hendingsrik, at etterljomen nådde ut yver dei skandinaviske land og vida um verd, og me sjølve få høve

til å vera med på ei av storhendingane i eit manns liv. Eit hende som vart nedrita i polargranskingssoga.

Tidleg dags gjorde veidemennene seg ferdug til dyreveidingi, og dei var snart i full gang. Ein lut av dyreflokken drog seg meir austetter og både dyri og veidarane var snart ute av synet for oss. Skipperen reiste då innetter ved landet for å sjå korleis det gjekk med fengdi. Um ei lite bil kom han att og melde straks ifrå, at mannskapet hadde gjort funn av eit ballong-parti og han hadde med seg ei notis-bok skriven på svensk. Det vart stor øsna millom oss, for dette var sikkert ei leivd etter svensken Malmgren, som var med Nobile. Me drog av garde alle mann med skipperen i fylgje. Finningsstaden var aust på øya ved enden av den isberre strandi. Det var fangstmennene *Tusvik* og *Salen*, som fyrst hadde sett noko rart som låg på snjoen eller isen. Når me kom til, møtte me fyrst ein seglbåt bunden til ein kjelke, men alt var nedklemt i isen. Det fyrste me drog fram, var ein båtshake. Der stod tydeleg innrita «Andrées ekspedisjon 1896». Me var straks klår yver fundet og dets verde. Det låg i ei snjofonn, som ikkje var bråna 150 m. frå strandi. Attmed båten var ei bambusstong, som truleg hadde vore nytta som signalmast. Umlag 8 m. herifrå var ein berrlagd knaus. Her fann me klær og beinrestane av eit menneske, kraniet var burte, men føtene med styvlane på var fast i telen. Ei byrsa stod i isen med kolben upp. Vidare ein primus, blekkopp med matrestar i o. s. v. Då me opna jakken såg me eit monogram av gul silketråd brodert A. Den fyrebils tanken var, at dette måtte vera dei jordiske leivder etter den svenske polarfararen André. Me losna bein og klærrestane og lagde det i ein presenning. Deretter tok me til å grava ut kjelken og sleden. Me fann i ei lita fjellkluft under ei røys av kampestein liket av ein nedgravd mann. Hovudet var burte, avbite av bjørn, men ellest var liket

«Ørnen» lettar seg på flog mot Nordpolen 1897.

mykje godt heilt. Det synte seg å vera Nils Strindberg, kameraten av Andréé, som kvilte her. Etter mange timars arbeid fekk me alt utgravd og bore ned til strandi og herifrå i båt yver til «Bratvåg». Kvitøya hadde flidd ifrå seg det ho hadde gøynt i 30 år. Det merkelegaste var kor godt alt hadde halde seg i desse åri, klær, sko, togverk og alt. Før me drog burt, bygde me ein liten steinvarde og lagde ein flaskesetel inni med upplysningar um fundet.

Her på bergnabben på Kvitøya anda Andréé ut. Var det ein dag, eller ei natt, då skodda sveipte alt inn i sitt ullne laken, under larmen av kalvande bræ og brøl av leikande kvalross i fjøra? Eller var det under nordljos og stjernebragl, medan han vonbroten og livstrøytt sende eit siste augnekast utever den velduge isflata, som vart honom for sterk? Svaret kjem vel aldri. — Det var på stavstilt hav me førde dei attverande beinspildror og tølor umbord i «Bratvåg» til kvila i heimlandet si jord, medan midnatts-sola gyllte fonna på Kvitøya. Det var havrypa, denne reine, sjokvite fuglen, som kvitra rekviemet når me drog vidare på ferdi.

Mitt emne er ikkje berre avgrensa til «dengongen me fann Andrée». Vi skal difor fara vidare til Franz Josef land, som ogso hev sitt å fortelja.

Frå Kvitøya gjekk ferdi austetter mot Victorialand (øy). (Um denne sjå artikkel i Polarårboki 1937.) Herifrå vidare austetter. Me møtte mange drivande isflak her. På isflaki låg storkobben *Phoca barbata*, og sola seg. Og veidefolket skaut mange av desse digre beisti, som gjev mykje tran i tunna. Her vart skip meldt i farvatnet. Det var fangstskuta «Terningen» frå Troms, skippar Gustav Jenssen. Han var på veg til Noreg, og me nyttet høvet til å senda melding til Noreg um fundet på Kvitøya. Den vekte ekstase yver heile verdi, når ho kom fram. Me kom snart etter inn i fjorgamal is, sundbroten av havet (floris). Her fekk eg for fyrste gong sjå ei isbjørnbinne på isen med 2 ungar. Det var festlegt å sjå deira rytmiske gong på isflaki. Snart fekk me landkjenning av Kapp Grant, sørødden av Prins Georg land. Da gen etter kom me til Kapp Forbes ogso på Prins Georglandet.

Franz Josef-landet hev i alt 75 store og mindre øyar og fekk namnet sitt av østerrikarane Carl Weyprecht og Julius Payer, som kom hertil med skuta «Tegethoff» og vart verande her 1872—1874. Men øyane vart fyrste gong umsigla av nordmannen skippar Elling Carlsen frå Trums 1863, og i 1865 av skipparen Nils Rønbeck.

12/8 gjekk me inn Miersundet. Me merkte oss den formfagre øyi Bell-øyna «Klokkeøya». Me gjekk gjennom Windy Gully («Vinddalén») for å freista austanifrå å nå fram til Kapp Flora. 14/8 var me ved Mac Clintock-øyra og ankra ved Camp Ziegler. Ziegler var ein amerikansk millionær, som hadde ein ekspedisjon her nord i 1903—1905. I tenesta hans var trumsværingen Paul Bjørvik, som låg yver her ein vetter (sjå «Norsk Jol» 1932). Det synte seg diverre at isen låg tjukk og fast i alle fjordar, og at det var uråd å trengja fram noreetter. Vi snudde då vestetter mot Kapp

Utgrovningspartiet på Kvitøya 1930. Olaf Hanssen i forgrunnen til høgre.

Flora. Det er den mest vidjetne stad på Franz Josef-landet. Her var det Fridtjof Nansen og Johansen møtte engelskmannen Jackson 1896. Jackson hev kartlagt det meste av øylandet. Eg fann eit einaste eksemplar av polgraset *Pleurozopagon Sabinii*, som eg hadde venta å finna mange fleire av. — I F. G. Jacksons bok: *A thousand days in the Arctic*, vol. II, London 1899, s. 340 (bilete s. 341) er skrive um ein «ny sopp for vitenskapen», *Tricholora cæspitosum*, som Mr. Fisher fann på Kapp Flora. Eg var heppen og fann same slaget, og tok two av dei med heimyver, idet eg gøynde dei på eit lite glas med spiritus. I nærleiken voks der eit heilt moseteppe med *Papava radicatum*.

Me heldt fram nord under Bruceøya, men også Nightingale-sundet var stengd av is. Herifrå til Bell-øyna. Turen gjekk no vidare vestetter til Cambridgesundet. Her var me i land ved *Kapp Nansen*. Her fann eg polarvidja *Sali polaris*, som ny for landet. Er seinare også funnen av russane. Ein stor slagbjørn måtte bøta med livet. Straks

etter 5 stykker til, som vart drepne. «Ein halvdaud bjørn må ikkje firast yver dekk. Drep honom på isen.» (Ole Skyttar.) Det var rørande å sjå når ein bjørnunge vart teken livande umbord. Han var først reint ustyren og vill. Snart hadde han millom dei daude bjørnekroppane funne ut kvar mori var. Han reiv og sleit i den eine labben hennar for å få henne til å vakna. Når det ikkje nytta, grov han seg frametter til hovudet hennes, sleikte burt blodet frå eit sår i halsen og lagde seg til ro med hovudet yver dette og såg på oss med barnsleg bedande augo. 24/8 var me ved *Kapp Harmsworth*, vestodden av Franz Josef-landet. Nokre fåe sterile plantor av *Saxifraga cernua* tok eg med. Me gjekk so langt nordyver som til 81° n. l. 42° aust. l., men noko far etter det som på drafti er avmerkt som *Gillis land*, kunde me ikkje sjå og snudde so på heimvegen. 26/8 er me atter ved Kvitøya, men vågar oss ikkje til å halda under land og sette kurs for *Kongsøya* (Kong Karls land). Her var me uppe på *Hårfagrehaugen* og *Retziusfjellet*.

Då me gjekk sørver fra Kvitøya, hadde me eit yverlag storfelt syn, som fåe hev sett maken til. Det var klåre og stilt. Til styrbord hadde me Storøya og til bakkbord Kvitøya. Det var undarleg å sjå desse snjokuplane med dei for oss hendingrike døger siga i havet. Vi stoggar med dette minne: Nokre nordmenn veit, at der er ei øy som i avdagsglansen lyser kvitare enn alt anna kvitt i den kvite verdi her nord. Der stend ein liten fatigsleg steinvarde, bygd av verbarka norske hender. Der er eit ringt og kravlaust monument, men

Basaltfjell, Kapp Nansen,
Cambridgesundet 1930.

kvar Stein i den er lagt i djup vyrdnad for mannsmot og mannsvilje. Me vil vera byrge av at det var nordmenn som fann leivdene av Andrée og kameratane og førde dei på heimveg til *siger* — gjenom vonbrot og nederlag.

Heimferdi frå Kvítøya til Storkyrkan i Stockholm vart so stor og vidgjeti, at ho høyrer soga til. Me, som hadde den lukka å få fylgja med heilt fram til dess at kistene vart sessa i høgkoret i ei av Sverikes mætaste gudshus, der 3 kvite kross av krysantemumblomar blenkte yver dei blomeprydde kistene, kjende oss byrge og hugtekne i høgtidsstundi.

*

Svalbardkontoret, Oslo, har lånt oss film, som er nyttå i denne artikkelen. Me sender difor vår beste takk til deim.

Artikkelen her er bygd på utdrag av dagboki eg skreiv ned under Bratvåg-ferdi og endå er uprenta.

Av literatur, som kann nyttast av lesarane, vil eg nemna:

Med Ørnen mot Polen. Andrées Polarekspedisjon 1897. Den norske utgåva ved dr. Gunnar Horn. 1930. Den svenske utgåva som ogso kom i 1930 vart umskrivi til 12 framande mål.

Pallin, H. N.: Andréegåtan. Uppsala (1934).

Helgeson, Anders, kyrkoherde: Andrées andra dagbok. Stockholm 1931.

Horn, Gunnar: Franz Josef Land. Oslo 1930. (Skrifter um Svalbard og ishavet, nr. 21).

Iversen, Thor: Hopen. Skrifter um Svalbard og ishavet, nr. 10. Oslo 1926.

Dei botaniske resultater av Bratvåg-ferdi er prenta i desse skriftene:

Hansen, Olaf og Johannes Lid: Flowery Plants of Franz Josefland. Oslo 1932.

B. Lynge: Lichens collected in the Norwegian scientific Expedition to Franz Josef Land 1930. Oslo 1931.

B. Lynge: A small contribution to the Lichen flora of the Eastern Svalbard Plants. Lichens collected by mr. Olaf Hanssen 1930. Oslo 1939.

Eilif Dahl: On the Vascular Plants of Eastern Svalbard. Oslo 1937.

Til dette tok Botanisk museum, Oslo, imot umlag 30 mos-prøvor samla på øyane i Aust-isen 1930. Noko manuskript er ikkje kome, når dette er skrive, august 1940.

FRA POLARFRONTENE

SVALBARDKONTORETS EKSPEDISJONER:

EKSPEDISJON TIL NORDØSTGRØNLAND med D/S «Veslekari» for å bringe nye forsyninger til Myggbukta og fangststasjonene. Som stasjonsbestyrer i Myggbukta 1940—41 vil fungere Holger E. Hannestad. Ekspedisjonen, som ledes av John Giæver, avgikk fra Tromsø sammen med ayløsningsfartøyet til Torgilsbu, M/K «Ringsel», og besøkte først Longyearbyen på Svalbard for å ta ombord kull til Grønlands-stasjonene. Gikk derfra 6. august og kom til Claveringfjorden den 11. etter å ha møtt gode isforhold. Det fulgte også med tre dansker som skal overvinstre i Mørkefjord. Det er Ib Poulsen, Kurt Olsen og Marius Jensen. På hjemveien er «Veslekari» opbragt til Island av engelskmennene.

EKSPEDISJONEN TIL TORGILSBU, SYDØSTGRØNLAND, med M/K «Ringsel», gikk sammen med «Veslekari», og skibene fulgtes til Grønlands-kysten. Denne ekspedisjon ledes av kommandørkaptein Rolf von Krogh. Den nye bestyrer av Torgilsbu Radio blir Tom Fidjeland med Alf Kr. Hiorth som assistent. Med denne ekspedisjon reiste også den norske grønlandsforsker Willie Knutsen, som skal overvinstre i Angmagssalik.

LÆGE I LONGYEARBYEN. Som læge og tannlæge i Longyearbyen for sesongen 1940—41 har Store Norske Spitsbergen Kulkompani ansatt cand. med. og tannlæge Hilmar Myrhaug.

SOM FANGSTKVINNE PÅ SVALBARD

AV BERNTINE JOHANSEN

Fangstkvinnen Berntine Johansen fra Tromsøysund har overvintret flere år på Svalbard sammen med mannen og sønnen sin. En gang reddet hun flere mann fra å drukne — det blev forsøkt å skaffe henne en redningsmedalje for denne dåden, men i mellemtiden døde hun. Når en leser beretningen hennes får en et levende inntrykk av et klokt og hjertelig menneske, som med åpent sinn møtte den mektige naturen i polartraktene, hun så godt, hadde sine egne tanker om dette og hint, var skvær og real i all sin ferd. Hun var en av dem som bygget landet på stillferdig vis.

Da det alltid har vært mennene som har fått berette fra Svalbard, må sannelig tiden være inne til at en kvinne får lov å fortelle noe derfra. Hvordan kan en kvinne finne på å reise op til Svalbard og bli litt av en eventyrerske, vil leserne kanskje spørre. Jo, det var i 1920 jeg fikk plass ved Administrasjonen på Store Norske's anlegg der oppe. Her fikk jeg, sammen med stuert Østgren, den jobben å montere Administrasjonsbygningen. Det var røkeværelse, spisestue, peisestue, biljard, entré og kjøkken som skulde settes i full stand. Dessuten hadde vi soverummene i annen etasje å ordne. Da alt var ferdig, fikk jeg plass der som kokke og bestyrerinne. Sammen med mig var frøken Lofthus, søster til en stiger Lofthus som ennu er der oppe. Hun skulde være værelsepiske. Og så hadde jeg min søsterdatter til hjelp på kjøkkenet. Alt gikk bra til tross for at vi hadde mye å gjøre. Vi måtte stelle all maten og vaske alt tøyet

til funksjonærene og til dem som var på sykehuset, og dessuten bake alt selv. Vår hviletid var oftest bare 3—4 timer i døgnet, men likevel var vi godt tilfreds, for vi fikk arbeide helt selvstendig. Aldri var det noe klagemål å høre, heller var det ros vi fikk.

Det var i den tiden jeg begynte å feste mig ved de fangstfolk som av og til kom til Store Norskes anlegg. Jeg blev interessert i fortellingene deres om fangstlivet, og fikk også god lyst til å ta mig en liten tur rundt til forskjellige av dem for selv å få opleve litt av deres liv. Men — dessverre — tiden var for knapp.

Jeg husker godt den dagen ingeniør Westby bad frøken Lofthus og mig lage en stor krans. Den skulle legges på graven til noen av de 28 som omkom ved eksplosjonen i gruve I, og ikke kunde sendes hjem. Vi gikk ut og plukket og fant 11 slags markblomster, så da kransen var bundet ferdig og pyntet med mose og sløifer og bånd, var den så fin at alle trodde den var kommet op fra Norge. Det var en høitidelig stund den dagen begravelsen fant sted. Jeg tror ikke noen av oss som var der vil glemme den. Solen skinte så vakkert og småfuglene kvidret dempet, som om de også delte sorgen med oss. Og i de dødes have stod tuene røde av maiblomster. Det eneste som manglet var trær. Det fantes der ikke annet en forsteninger av.

I 1921 flyttet jeg over til hollendernes anlegg i Barentsburg, som kokke i det vi kalte officersmessen. Og der var jeg helt til høsten 1924. I alle de årene var jeg ikke hjemme en eneste gang. For jeg ville spare penger sammen til jeg hadde nok til å nå mitt mål: og det var å kunne utruste en egen fangstekspedisjon. Ja, tro nå ikke det var en hel liten million jeg hadde samlet mig. Nei, dessverre, da jeg hadde rustet ut min første ekspedisjon, som bestod av en fangstleder og en fangstmann, hadde jeg, sier og skriver, 25 øre igjen. Men det var jo også noe å begynne med og

Fangstkvinnen Berntine Johansen sammen med mannen og sonnen sin. I forgrunnen har hun plantet to graner ved fangsthytta.

som tenkt, så gjort. Jeg reiste op til Store Norske, men blev der bare til jeg hadde fått overtatt fangsten — jeg tror det var 8 dager. Og så tilbake til Norge igjen for å selge skinnene. Selv var jeg både i Trondheim og i Oslo for å få mest mulig ut av det. Men utbyttet ble ikke rart, derfor bestemte jeg mig i 1933 til å reise oپover selv og drive småfangst, det vil si å samle edderdun og egg. Joda, den 13. mai drog vi avsted, min 9 år gamle sønn og min søsterdatter og jeg, med kaptein Ingvald Svendsen. Han skulde op til Svalbard for å drive kvitfiskfangst med sin ishavskutter «Aksla». Alt gikk godt til vi var kommet halvveis mellom Bjørnøya og Spitsbergen. Da fikk vi en ordentlig storkuling av vest.

På Bellsundstranden bragte mannskapet på land nøter og proviant og noen båter som skulle brukes under kvitfiskfangsten. Ni av mannskapet ble igjen der, og skuta fortsatte med oss. Vi skulle jo helt til Sydgatt på nordkanten av Vestspitsbergen. Ja, nå kan De tro det ble sang og musikk.

særlig godt vant i pengeveien har jeg heller aldri vært. Vi her nord er ikke vant til å ha store summer mellom hendene. Så, fattig følte jeg mig ikke; nei, jeg var bare glad for at mitt høieste ønske var gått i opfyllelse.

Ekspedisjonen bragte et middels resultat, men jeg gav mig ikke for det. Hvert år rustet jeg ut en ny. Helt til 1930 fikk jeg fangsten sendt hjem til Norge, men så kom jeg på den tanke, selv å reise op og hente skinnene. Og

Isen satte sammen om oss og vi måtte tørne under et fuglefjell. Og etter en halv times forløp var vi helt omringet av isen. Milevis utover havet var der ikke annet enn is å se, og hele fjorden lå som et kvitt teppe. Her blev vi liggende fast i 9 døgn. Men tro nå ikke at vi mistet humøret for det. Så snart frokosten var spist, var vi på dekk og så bar det i vei med trekkspill og grammofon. Og holdt musikantene pause et øieblikk, var det straks stor alkekonsert fra fuglefjellet. Så enhver bidrog til underholdningen med sitt. Vi bad også kapteinens om å få følge med på land, og det fikk vi. Robåt behøvde vi jo ikke, det var bare å spasere over isen, som lå som en bro mellem fartøyet og stranden. Så menn var det godt å få strekke litt på beina på den fine, jevne sandstranden etter alle døgnene ombord. Vi fulgte kapteinens et stykke op til fjells. Han så etter isen, jeg etter blomster og gress. Jeg fant grønt gress som var optil 10 centimeter langt, og bortover tuene lyste det rødt av den sort blomster som vi hjemme i Norge kaller for maiblomster. Vi hadde gevær med, og det var også en hel del grågås, men den var så skjær at det var umulig å få skudd på den. Nå, ferskt kjøtt behøvde vi jo heller ikke. Ombord hadde vi nok av alker og et par storkobber, og er det noe som smaker godt, så er det alkestek og kobbebiff.

Endelig — niende døgnet kom vi oss løs, og 2 døgn etter var vi ved vårt bestemmelsessted, Sydgatt. Her blev det vel et gjensyn da vi traff fangstfolket! Og så var det å komme sig i arbeide med en gang. Det første jeg gjorde var å stelle i stand et festmåltid for mannskapet på «Aksla» og fangstfolkene mine.

Da jeg kom til Sydgatt var alt dekket av is og sne, men det gikk ikke mange dagene før vi hadde de samme røde tuene og det grønne gresset som vi hadde forlatt i Bellsund.

Ja, jeg hadde fullt op å gjøre med å bake og vaske og sette i stand tøiet til fangstfolkene mine, for de skulde

Ute på et nes — under bratte fjellveggen — ligger fangsthytta.

nordpå Vestspitsbergen, like nord i Stredet, på småfangst med motorkutteren «Liv». Det er et lite nøtteskall av en skute som vi har liggende der opp om vinteren. Om sommeren bruker vi den til å gå på småfangst med, og til å føre fangsten frem til Store Norske, hvor kullskibene kommer. Efter tre dagers strev hadde jeg fått dem stelt såpass at de kunde dra avsted, og så stod vi da tilbake der vi : gutten min — Barleif — og min søsterdatter og jeg. Men uten eksistensmidler var vi jo ikke. Vi hadde en god liten robåt og en børse som vi skulle ha til å skyte snadd og fugl med, hvis det skulle bli knapt med mat. Nok å gjøre hadde vi også, for nå skulle vi begynne med vår småfangst. Vi skulle ut på ei øy som ligger utfør hovedstasjonen. Bjørnebayøya heter den. Jeg satte mig fremst i båten og mannskapet mitt på sin tofte med hver sin åre. Snart var vi fremme og så begynte fangsten vår.

Som leserne vet, rapper ærfuglen dunen av sig for å lage de små runde bollene de bruker som rede. Vi tar litt dun fra hvert rede, men lar alltid tilstrekkelig være igjen. Så

plukker fuglene mer av sig
for å erstatte det vi har tatt,
og neste gang vi kommer dit
kan vi så ta litt igjen. Dunen
stappes i sekker som vi har
med oss. Vi samler også alke-
egg, men lar alltid ett ligge
igjen for ellers kommer ikke
alken tilbake til den plassen
mer. Alkeeggene legger vi
ned i tønner. De er kjent
som en delikatesse over hele
Nord-Norge, og er det for
mye av dem på markedet
selger vi også til revehårdene.
De skal være fine til
å blande i revematen.

En slipper å lete etter noe
å gjøre der oppe. Nå begynte
vi å samle sammen de
store tømmerstokkene som Russlandsfarerne hadde mistet
overbord, og disse slepte vi til lands straks nedfor hytten
vår. Noen lett jobb var det ikke, for stokkene var oftest
store som mastetrær og meteren tykk. Småved foraktet vi
heller ikke om vi fant noe drivende eller opskyldt i fjæra.
Det gjaldt jo å samle mest mulig til brensel for de to som
skulde overvinstre nå igjen. Klokke hadde jeg ikke i de
4—5 ukene jeg var der, men jeg rettet mig etter flo og
fjære, og sjøen var jo like pålitelig som et kronometer når
jeg hadde almanakken å regne ut etter. Å holde rede på
hvad som var dag og hvad som var natt, var jamen verre.
For solen var jo oppe døgnet rundt. Men jeg greide da det
også, når det bare ikke var så skyet at jeg ikke kunde se
hvor på himmelejet den befant sig.

Fangstmannens kjøkken. Tegning
av Willie Knutsen.

Fangstmannen flår rev. Tegning
av Willie Knutsen.

av — og det er direktør *Sverdrup*. Han er som en far for arbeiderne og også for alt fangstfolket. Kan han hjelpe, slipper man å spørre to ganger. På alle fangstfolks vegne vil jeg ønske at vi aldri må miste ham som sjef der opp.

Våren 1938 ventet vi en 14 dagers tid på Store Norske, før min mann og fangstmannen kom, og 3—4 dager etter drog vi av gårde nordover med «Liv». Forlandssundet utenfor var dessverre helt tilfrosset. På nedturen fra fjellet brakk mannen min høire foten — han hadde vært oppe for å se etter isen. Heldigvis hadde vi fulgt ham i kikkerten så vi kom raskt til hjelp og fikk ham ombord. Hyggelig var det jo ikke, men vi tapte ikke humøret noen av oss, allerminst han selv. Lægebok og medisinkiste hadde vi selvfølge-

Sånn har jeg holdt på år etter år. Våren 1938 reiste jeg op med en båt som tilhører Kjødes rederi i Bergen. Den heter «Inger 3». Denne gangen, som også før om årene, var min sønn med, dessuten en av kameratene hans. Kjødes båter besørger all kullfraktingen fra Spitsbergen. Både ombord og på Store Norskens anlegg er jeg alltid blitt velvillig behandlet. Eget lager har jeg fått til tøiet mitt, eget hus å bo i og attpå til er jeg blitt invitert til å spise der. Men så har de jo også en sjeldentemann til sjef der oppe — en mann som alle må respektere og holde

lig med, det er jo foreskrevet for fangstfolk, og så la jeg de skinnene som fulgte med, på foten og fikk ham anbragt i køien på beste måte. Særlig behagelig var det ikke for ham å ligge der når skuta begynte å rulle; men en får ta det som det faller sig på Svalbard. Jeg måtte være både kokke og sykepleierske. Dessuten stod jeg til rors når fangstmann Hansen og guttene var nede og spiste. Om en tid var vi fremme ved fangsthytta i Sydgatt. Det var et helt strev å få mannen min på land og op i hytta, uten at han skulde lide altfor meget, men det gikk da, det også.

Hjemmet vårt der oppe er et fint lite hus, ismalt innvendig, og med en gang og et værelse. Taket i værelset er det hvitmalt strie på, og veggene er tapetsert. På gulvet er lagt linoleum og oppå den igjen matter. Køiene, som står over hverandre akkurat som ombord på en båt, er hvitmalt og skapene og bordet og bohavet ellers er malt lyseblått. I gangen er det bare panel på veggene; men jeg vasker grundig der hver høst før jeg reiser hjem, så det skal være rent og pent til fangstfolkene mine, når de blir alene igjen for å overvintre.

Jeg fortsatte med å være kokke og sykepleierske om dagen, og om natten tok jeg guttene med og rodde ut til øyene for å samle egg og dun. Omrent en uke etter vi var kommet, fikk vi stort besøk. Det var ishavsskuta «Isbjørn» av Tromsø, og den hadde med sig en hel del proviant og utstyr til noen engelske videnskapsmenn som skulde overvintre på Nordostlandet.

Nå var vi kommet ut i juli og mannen min var blitt så pass frisk at han kunde gå, når han hadde en stokk å støtte seg til. Vi bestemte oss derfor til å ta en tur med «Liv» og gav oss i vei for å besøke den nordligste svensken på Svalbard, ja visstnok i hele verden. I allfall vet ikke jeg av noen svenske som bor lengre nord. Denne svensken heter Sven Olson, men han er visst bedre kjent under navnet

På langferd i terrenget.

Stokhaben Svend. Dere kan tro han jublet da vi kom, og dere kan tro han hadde det pent. Hytta hans var så fint malt både inn- og utvendig at det var et syn, og kobberpannene hans var så blanke, at man kunde speile sig i dem. Og det som var det fineste av alt: Utenfor hytta hadde han sådd en hel plen med sukkerter og de stod fint. Jeg målte noen som var over 12 centimeter lange. Han hadde sett oss i kikkerten, så da vi kom inn stod bordet dekket med 4—5 sorter kaker og kaffilars surret på ovnen. Svend blev med oss lenger nord, til den kvinnen som har overvintret nordligst på Spitsbergen. Det er en østerriksk dame, fru *Ritter*, som forleden vinter var sammen med sin mann, østerrikeren kaptein Ritter, der oppe i Gråhuken. De hadde det vel koselig, til tross for at de hadde så lite utstyr. Hun hadde ingen komfyr til å bake brød i, bare en liten båtovn. Vet De hvordan hun greide seg? Jo, hun stekte brødene i en gryte oppå ovnen, og det må man si er godt gjort. Vi smakte på brødet, og fint var det. Jeg fikk såvidt tid til å fotografere dem, så måtte vi ombord i all hast for min mann ropte at han så isbaksen komme. Og ikke før var vi kommet ut bayen og forbi Rensdyrlandet, så var fjorden bak oss full av is. Vi kunde ikke engang få øie på Ritters

hytte. Tilbaketuren gikk uten uhell og så blev sakene våre tatt ombord, for vi 3 småfangerne skulde nå vende tilbake til Isfjorden og få båtleilighet hjem. Vi var også oppe på Norskøya hvor det engang har bodd folk. Jeg kunde telle 11 hustufter og hundrevis av graver. Oppe på et platå på øya fant jeg 50 ærfuglredar, og dessuten en hestesko. Hvor dan den var kommet dit, er ikke godt å vite. Jeg tok den med mig og opbevarer den den dag idag som en lykkebringer.

På nordsiden av Danskeøya var jeg en tur på land for å se på det stedet hvor André og Wellmann hadde sine stasjoner. Det var ikke annet igjen enn rester av materialer og noe skrapjern på den plassen, hvor smia må ha stått. I Kobbebøybukta på yttersiden tok vi også på land en del materialer og bygget en bistasjon. Disse bistasjonene må fangstfolket ha for å kunne utnytte terrenget fullt ut.

De som *virkelig* kjenner Ishavet og livet der, vet å verdsette fangstfolkets innsats, det fikk jeg det beste bevis for engang jeg kom til å overhøre en samtale mellom to av de flinkeste ishavsskipperne vi har og mannen min. De snakket om fangstlivet, og sa blandt annet: «Vi har mange ganger, både i Nordisen og i Vesterisen, trodd at vår siste time var kommet, når isen holdt på å skru skuta ned. Men å ligge her oppe i 20 vintrer, som du har gjort, kamerat, det kan vi ikke tenke oss muligheten av.» Og når to sjøulker som skipper Bergersen (han blev reddet fra «Isfjell» i februarstormene 1939, men omkom en tid etter i Vesterisen), og skipper Jens Olsen, kan si noe slikt, forstår dere nok at det skal både kloke og fornuftige folk til å greie en overvintring. Vel blir fangstmannen stille og tilbakeholden av det ensomme livet sitt, men derfor skal ikke turistene og de andre lystreisende som treffer ham, og ikke får ham til å åpne sig for dem og fortelle om sine savn og lidelser, tro at han er skrullet. Hadde de bare vært skribenter, noen av

En god slurk blandt kvitunger.

dem, og kunde satt sig ned og skrevet om sine oplevelser! Den boken vilde ha vært verd å lese. Men når jeg har snakket med guttene om det har de så ofte sagt, at det vil de ikke, selv om de kan. Folk vilde nok ikke forstå det de skrev, og når de var borte skulde det også være slutt. De var jo bare simple folk som gjorde sin plikt, og noe ettermæle vilde de ikke ha.

Jeg hører så ofte folk, både i det nordlige og det sydlige Norge, snakke om Svalbard som et land der både vinter og sommer er dekket av sne og is. Det er vel best å lage en sammenligning, for at dere skal kunne få en bedre forståelse av landet. Tar du dig en sommertur langs Finnmarks-kysten, er det ikke trær å se. Bare avvekslende grønnklædde og nakne fjell. Slik er også Spitsbergens kyst. Inne i fjorden er det forskjell. I Finnmark store skoger og fine, opdyrkede marker, mens det på Spitsbergen mest er bare isbreer og nakne dalfører. Likevel kan en finne brede strekninger på optil en mils lengde som er så slette og fine at man skulde tro de var oparbeidet. Her kan gresset stå fint og grønt, men særlig langt blir det bare på fuglefjellene,

for telen ligger så tett under jordskorpen på Spitsbergen, den går ikke av jorden om sommeren.

Jeg husker en dag forleden sommer jeg stod og plukket blomster opp ved hovedstasjonen i Sydgatt. Da kom belgieren Baron Empain på besøk og han hadde to damer med sig. De hilste på mig, og bad mig tine litt is til vann for de var så tørste. De visste jo ikke at vi hadde en fin elv som gikk et lite stykke fra hytta. Det luktet fin parfyme av damene og av mig luktet det spekk, men tro ikke jeg var genert for det. Jeg bad dem inn i hytta, og forklarte dem så godt det lot sig gjøre at vi hadde det på fangstmanns vis; men de gikk omkring og glodde, som om de var kommet inn i et raritetskammer.

Det er merkelig med disse turistene. Når de kommer på besøk — og det er jo ikke få turistdampere som besøker oss i sommerens løp for ikke å snakke om de såkalte jaktekspedisjonene — så går de rundt en og kikker på en fra alle kanter, som om man skulle være et rart dyr i en zoologisk have. Heldigvis er vi godlyndte og biter ikke.

Nå, en blir jo vant til slikt, og vi pleide jamen å agere fremmedførere og tok dem med til Magdalena Bay og viste dem hollendernes kirkegård der, fra dengangen de overvintret. Ved en av bistasjonene våre var det en svær stein som vi også pleide vise dem. Det var mange av turistene som la igjen proviant og andre gaver i bistasjonene våre, og så satte de kortene sine, med en hilsen til fangstfolket skrevet på, fast i veggen.

*

Fangstmannen er vel glad når han ser kobbe og snadd nede på isen, for da blir det jo noe både i gryte og i panne, og det fine pelsverket er også godt å ta med. Men det som mest gleder ham, er når solen kommer tilbake efter

mørketiden. Da går dagene som en røik, hvor slitsomme de enn kan være. Og det han er mest glad over nest efter solen — ja, det er dere vel spent på å få vite. Jo, det er det som de greie og forståelsesfulle menneskene nede i departementet gjør, når de hvert år bevilger penger så Troms Fylkes Dampskibsselskaps skib «Lyngen» kan gå i fast rute ditop. Før måtte fangstfolkene ofte ro rundt halve Spitsbergen for å komme fra stasjonene sine og til Isfjorden, hvor Store Norskes gruver er, og hvor kullskibene kommer. Og de små båtene sine hadde de full-lastet av fangst og proviant, og på toppen av det hele noen urolige trekkhunder. Nå derimot — nå stopper «Lyngen» like utenfor stuedøren, så å si, og de kan sitte i den lune hytta og vente til de hører båten fløite. Det første overvintrerne spør etter hver vår når jeg kommer opover, er: «Kjæm «Løngen» iår åsså? Har dæm bevelga tel han?» Og når de hører at den kommer iår også blir de ofte så beveget at de omfavner hverandre og skriker som småunger. Jeg vil håpe at jeg aldri må bli nødt til å skuffe dem. Hvad som da vil hende, før jeg ikke tenke på.

Det kan være så tåket og surt som det være vil; men når «Lyngen» kommer og fangstfolket drar ombord og får hilse på de kjekke karene, er det som solen skinner. For det er ikke «heimeføinger», den besetningen, nei, det er folk som har fartet land og strand rundt og prøvd litt av hvert. Først og fremst er det islos *Strøm*. Han er en gammel ishavskar og er far til admiral Byrds verdenskjente islos av samme navn. Når far *Strøm* rekker labben sin fram og sier: «Nå, hvordan har du det, kamerat?» så setter det liv i fangstmannen. Og han deler ut avisér og post og hjelper dem å få fatt i de andre offiserene. Og så går det slag i slag. Alle skal hilse på hverandre og snakke med hverandre. Det er noe så godt ved de folkene der ombord, og den måten de tar alt på, at de vinner fangstmannpåens tillit og vennskap.

De er som brødre for ham, befal som mannskaper. Ja, jeg vil på alt fangstfolkets vegne, og også på vegne av de fiskerne som driver der oppe om sommeren, si at en så stor gave som «Lyngen» og Svalbardruten er, har de vel aldri fått. Takk alle dere som har arbeidet for å få denne ruten i stand, og takk, dere som var med å bevilge pengene til den.

Billett og frakt er rimelig. Alt ombord, fra treverket til messingen, er skinnende rent og blankt. Og det minste man kan kalle maten, er førsteklasses. En tur med «Lyngen» til Svalbard vil en aldri angre på. Vel kan det hende at du blir litt sjøsyk, men så er far Andresen, restauratøren, der straks og bedre sykepleier kan du ikke få. Og mens de store turistbåter bare såvidt anløper Spitsbergen, så stikker «Lyngen» inn i hver en bukt og hver en bay, hvor fangstmannen har hyttene sine, så alt får du se og studere på kloss hold.

DE NORSKE TROLDE HAR BAADE SELER OG SLIPS

AV EBBE MUNCK

Først en Tilstaaelse. Jeg er ikke Overvintringsmand, og derfor i Virkeligheden kun halvbefaren. Jeg er Nationaløkonom af Uddannelse og Journalist af Profession. Den Slags Folk er der ikke farlig meget Brug for i Nordøstgrønland. Alligevel har jeg været der seks Gange, og haaber paa at naa Dusinet «inden jeg lægger op og gaar paa Vestkysten». En Overvintring har jeg altsaa ikke haft Mod paa, vel sagten fordi jeg ikke har haft Tid og Raad, og maaske ogsaa fordi jeg er lidt mørkeræd og bange for Vinterens monotone Tilværelse. Men ogsaa som halvbefaren har jeg faaet et Kendskab til Østkysten og de Folk, der frister Livet paa de nordlige Breddegrader. Hver Gang jeg har været paa Kysten har jeg truffet norske Fangst- og Ekspeditionsfolk, hver Gang har jeg opdaget at de norske Trolde har baade Seler og Slips!

Jeg har altid været en Ven af Norge og mit Venskab er blevet varmere ved nærmere Bekendtskab. Der er meget vi Danske kan lære af den norske Sømand og den norske Fangstmand. Den særprægede norske Individualisme, den praktiske Dygtighed og den moralske Karakterstyrke er Goder som vi forstaar at værdsætte og respektere. Omvendt er der maaske ogsaa et og andet, som Nordmanden kan lære af Danskeren.

Den sunde Konkurrence har mange Fordele, og jeg synes ærlig talt, at Danmark paa mange Omraader har Grund til

at være Norge taknemmelig for den Interesse der herfra vises den grønlandske Østkyst. Uden den norske Konkurrence havde det vel ikke altid været lige let, at stille Ekspeditioner paa Benene, uden den norske Kappestrid i de senere Aar var vi neppe naaet helt saa langt i den videnskabelige Udforskning af Østgrønland som det nu er Tilfældet.

Jeg kom selv første Gang til Grønland i Kapløb med de norske Ishavsskibe. Det var den Gang, der i 1924 blev afsluttet Traktat mellem de to Lande angaaende Forholdene paa Kysten. Paa privat Initiativ — Statens Initiativ er som Regel forsinkelte — anlagde vi Kolonien i Scoresbysund. Det er nu en blomstrende og veltjent Koloni for den indfødte Befolkning. Uden direkte Tilskyndelse fra norsk Side er det ikke sikkert, at dette Foretagende var blevet realiseret saa hurtigt. Jeg har senere været om Bord i norsk Ishavsskip og set hvad de kunde præstere. Det var med den engelske Bjergbestignings-Ekspedition til Gunbjørninde i 1935. Uden Kaptajn Schelderup og «Quest» var vi aldrig kommet igennem til Kangertludssuak. Jeg har senere besøgt Fangstfolkene omkring Clavering og Hochstetter og ved en enkelt Lejlighed, med «Gamma» i 1938, har jeg personlig haft den Glæde at kunne gøre to norske Fangstfolk (Dalsbø og Jacobsen) en virkelig Tjeneste, da de var kommet i Vanskeligheder nord for Bes-

Redaktør Ebbe Munck.

Fra Grønlands eventyrverden.

selfjord, jeg har altid været overbevist om, at Danskere og Nordmænd i denne Fællesinteresse for Østgrønland kunde og burde finde hinanden i et fornuftigt Samarbejde, og da Knuth og jeg i Foraaret 1938 planlagde og gennemførte Dansk Nordøstgrønlands-Ekspedition var det vort Haab, at disse Tanker kunde omsættes i Praksis, da vi erfarede om en norsk-fransk Ekspedition, der var paa Vej til de samme Breddegrader. At dette gik i Opfyldelse behøver ikke mange Henvisninger, det vil baade Folkene fra Micardbu og Mørkefjord, der i Vinteren 1938—39 var Naboer paa Germania-Land, kunde tale med om.

I fuld Erkendelse af Norges specielle Interesse for Vejrliget over Nordatlanten kan jeg forstaa, den Interesse og Betydning man tillægger meteorologiske Stationer paa den grønlandske Østkyst. Norge ligger som bekendt i det nordatlantiske Cyklon-Bælte, Landbrug og Fiskeri er mere end andre direkte Erhverv afhængig af Vejret, og det Meteorologiske Institut i Oslo, der allerede blev oprettet i 1866, har i denne Videnskab været et af Pioneer-Institutterne i

Verden. Under denne Tjeneste hører ogsaa den østgrønlandske Meteorologi.

Den meteorologiske Tjeneste er efter min Mening en af de forpligtende Handlinger, der følger med under Suverænitetsretten, og da den danske Suverænitet over Østkysten staar fast, burde denne Virksomhed altsaa udøves af danske Stationer. Da dette ikke i større Udstrækning er Tilfældet, kan man begrিবeligvis ikke bebrejde Nordmændene, at de med særlig Kraft har kastet sig over denne Opgave. Noget andet er, at det fremdeles er mit Haab og Ønske at denne Tjeneste maa blive udøvet som dansk Suverænitethandling. Som et beskeden Bidrag til dette Ønskes virkeliggørelse har «Knuth—Munck-Ekspeditionen» i de sidste 2 Aar haft meteorologisk Station i Mørcefjord, hvis Observationer daglig er sendt den norske Tjeneste. Ogsaa for den kommende Vinter er der truffet Aftale om et saadant Arrangement. Tiden er ikke i Øjeblikket til Gennemførelse af nye Ekspeditioner, vi har i det sidste Aar ligget underdrejet for at afvente bedre Vejr. Hvac Grønlands Stilling bliver i Fremtiden ved vi heller ikke, men der ligger endnu mange Opgaver og venter paa os, og hvis det i Fremtiden bliver forundt den grønlandsinteresserede Ungdom i Danmark at kaste sig i Selen paany, er jeg for min Part klar over, at et Samarbejde med norske Parallelinteresser baade af praktiske og politiske Grunde kun kan være en Fordel. Jeg er overbevist om paa dette Punkt at have mange Meningsfæller i Danmark.

Den danske Suverænitet er fastslaaet, og indenfor Rammerne af denne Afgørelse er der rigelig Spillerum for et fornuftigt Samarbejde.

NORSKE BOTANIKERE I ARKTIS

A V B E R N T L Y N G E

Da Otto *Sverdrup* drog ut på den 2nen Framferd i 1898 var det ikke mulig å skaffe en norsk botaniker som deltager. Valget falt på en svenske, dr. H. G. *Simmons*. At dette var et lykkelig valg er en sak for sig, de svenske botanikere pleier å gjøre rett for sig hvor de kommer. Og da ekspedisjonen kom hjem med dr. Simmons' store og verdifulle samlinger var det nesten bare utlendinger som bearbeidet dem. Simmons selv skrev om blomsterplantene, en danske om soppane, en engelskmann om lavene, og alene mosene blev bearbeidet av en norsk botaniker, dr. N. *Bryhn* på Hønefoss.

Idag har vi en stab av norske botanikere, eldre og yngre, som personlig har arbeidet i Arktis, og deres samlinger er for den aller største dels vedkommende blitt bearbeidet av oss selv. Det har i denne menneskealder vært en så rik utvikling at det er vanskelig å få plass til endog hovedtrekkene i en kort artikkel.

Den første nordmann, som har gjort botanisk arbeide i Arktis, er for øvrig geologen prof. M. B. *Keilhau*, som i 1827 var i Storfjorden på Spitsbergen. Som ventelig kan være, er det Spitsbergen, som alltid har stått i centrum av den norske arktiske virksomhet, også på det botaniske område.

Vårt nyere arbeide der blev innledet i 1907 av en dame, fru Hanna *Resvoll Dieset* (nu Resvoll Holmsen), som ikke betenkte sig på å trosse de farer og møier, som en arktisk ekspedisjon alltid fører med sig, og hun bearbeidet også selv sine blomsterplanter i en fortreffelig avhandling.

Novaia Semlja: En erteblomst (*Hedeparum obscurum*).

Siden har konservatorene Johannes Lid (1920 og 1924) og Ove Arbo Høeg (1924 og 1928) gjentatte ganger arbeidet på Spitsbergens vest- og nordkyst, dr. B. Lynge i Bell-sund (1926), dr. P. F. Scholander på nord- og vestkysten (1931), og i 1934 var den unge botaniker, student Eilif Dahl rundt hele øygruppen. Han har bragt hjem de største samlinger vi har fra østkysten, som bare i gode isår er noenlunde lett tilgjengelig.

Foruten de faglærte botanikere har også mange interesserte amatører bragt hjem så mange planter, at de har monnet godt for vårt kjennskap til floraen der oppe.

Bjørnøya har vært besøkt mer leilighetsvis, og lite av fag-botanikere, så det er ennå meget å gjøre.

Det samme gjelder naturligvis enda mer så utilgjengelige trakter som Frans Josefs land. Her har en norsk amatør-botaniker Olaf Hanssen gjort vakre samlinger, som alt sammen er blitt bearbeidet.

Lenger syd, på vestkysten av Novaia Semlja, arbeidet prof. Olaf Holtedahls ekspedisjon i 1921. Den var i alle deler vellykket. Søm botaniker deltok dr. B. Lynge. Efter

Vakker blomstervegetasjon, solbakke like ved breen, Novaia Semlja.

7 års arbeide var alt det botaniske materiale ferdig bearbeidet og publisert.

På Sibirkysten har vi gjort lite botanisk arbeide, men på Maud-ekspedisjonen (1918—25) samlet professor H. U. Sverdrup en del planter, som er blitt bearbeidet.

På Grønland vil vi først legge merke til det botaniske arbeide, som Norges Svalbard- og Ishavssundersøkelser under ledelse av dosent Adolf

Hoel har organisert. I 1929 blev der arbeidet i det store fjordkompleks mellom 72° og $74^{\circ} 20'$, botanikere var dr. B. Lynge og student Jakob Vaage, året etter var dr. P. F. Scholander og Jakob Vaage i de samme områder. Nu er alle disse samlinger ferdig bearbeidet, den siste avhandling vil komme i år.

Men norske botanikere har også arbeidet lenger sydover. Det viktigste er dr. P. F. Scholanders samling fra 1932, da arbeidet han sammen med J. Devold mellom Umivik og helt syd til Lindenowfjorden. Flere andre norske botanikere har også samlet planter på Øst-Grønlands lange kyst (*Bjørlykke* og Th. Vogt i 1931, J. Kr. Tornøe i 1931, samt Sigurd Aandstad).

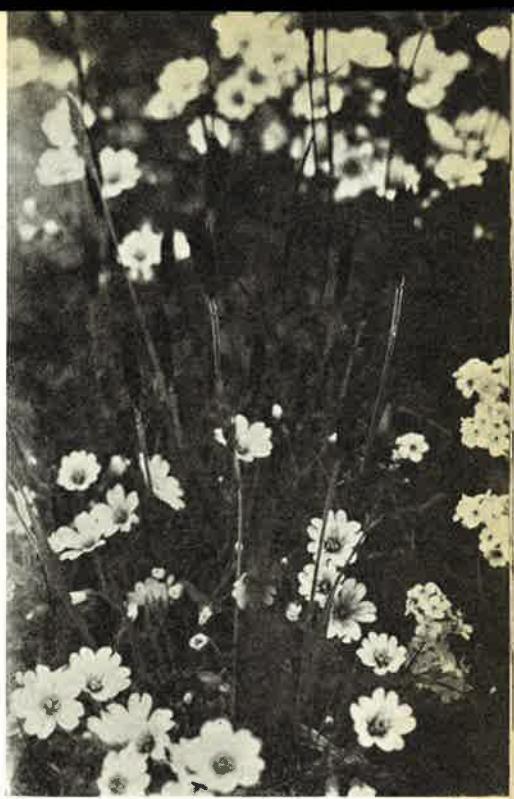
På vestkysten av Grønland har norske botanikere ikke arbeidet meget. Det viktigste er Eilif Dahls reise nede i sydvest i 1937, men disse store samlingene er ennå ikke bearbeidet.

Et annet utsnitt av den samme rik-holdige blomsterbakken på Novaia Semlja.

Derimot har dr. B. Lynge skrevet flere arbeider over vest-grønlandske laver, samlet av danske og svenske ekspedisjoner.

Fra det nordøstlige arktiske Canada har vi først og fremst den *znen* Framferd, som før er omtalt. Fra dette område har norske botanikere bearbeidet til dels betydelige samlinger av planter, som er bragt hjem av danske, engelske og amerikanske ekspedisjoner. — Lengst i vest har vi Roald Amundsen berømmelige Gjøaferd gjennem Nordvestpassasjen. Noen botaniker var ikke med, men ekspedisjonens frodige stuert, Adolf *Lindström*, fikk allikevel tid til å samle så mange planter, at det blev et godt bidrag til disse lite kjente områders flora.

Vårt botaniske museum har fått alle de planter som de norske ekspedisjoner har samlet, og dessuten rikelig med dubletter av alt det, som vi har bearbeidet fra fremmede ekspedisjoner. Derved er museet blitt overmåte rikt på arktisk materiale. Fra Spitsbergen og Novaia Semlja har vi mer enn noen annen, Grønland og arktisk Canada er også vel representert, derimot har vi lite fra Vest-Canada og fra Sibirkysten. Vårt lille land har ikke kunnet sette inn så mange botanikere, at arbeidet er blitt allsidig. Våre arktiske alger er et bedrøvelig kapitel, moserne er det heldigvis ad-

skillig bedre med. Av sopp har vi en del, selv om det ikke er meget å rope hurra for. Tyngden av vårt arbeide har ligget på blomsterplantenes og lavenes område.

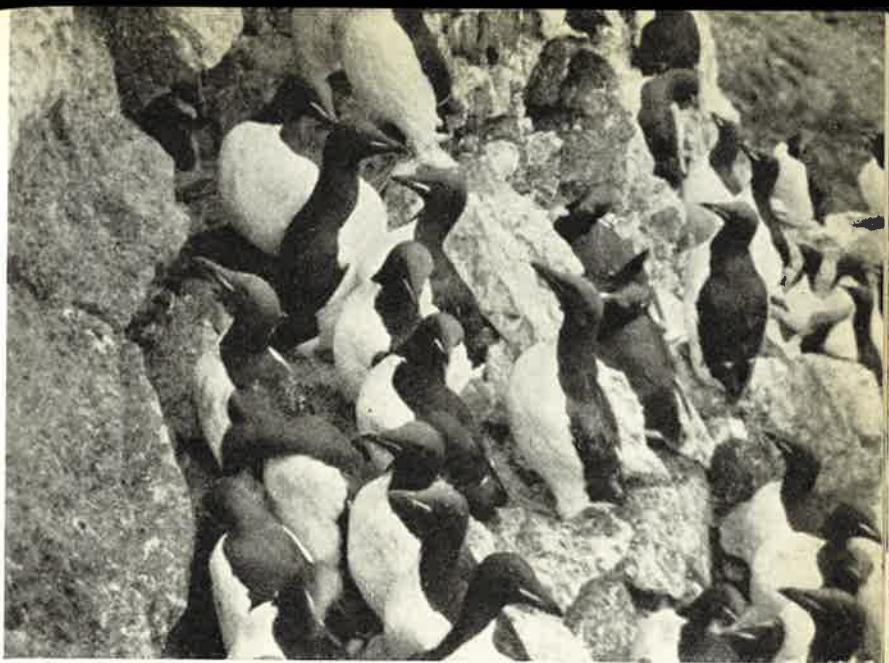
Efter mitt kjennskap til forholdene er vårt herbarium av arktiske planter fullt så stort som noe annet, og hvad lavene angår, er det utvilsomt det største, som finnes, mer enn dobbelt så stort som noe annet. Det vil ikke kunne skrives noe sammenfattende arbeide over arktisk botanikk på disse to områdene, uten at norske samlinger og norsk videnskapelig innsats vil veie meget tungt.

Hvordan lever man på en arktisk ekspedisjon, og hvordan faller arbeidet? Ja, det avhenger av mange ting, først og fremst av det vær, som Vårherre i sin nåde (eller unåde) måtte sende, videre av hvor god ens utrustning er.

I Arktis lever alt organisk liv på grensen av sine eksistensmuligheter. Det kan kjennes varmt nok, ofte ille varmt, når solen har strålt døgnet rundt fra en skyfri himmel. Men slike dager pleier det ikke å være mange av, og temperaturen er mest så lav, at det bare skal et ganske lite fall til, før det blir rent utrivelig. På de arktiske sommerekspedisjoner er det allikevel aldri kulden som er det verste, den kan man klæ sig imot.

Meget verre er den iskalde sjøvinden. Så underlig det høres, er landvinden gjerne tørr og varm, selv om den kommer fra de store breene, men trøste og hjelpe mig for en storm ute fra sjøen. Den går gjennem alt det tøi man kan få anbragt på sin kropp, like inn til skinnnet. Undres på, om den ikke undertiden går like inn til skjelettet. Det er iallfall den som skaffer arktiske reisende all den gikten, som mange av dem plages så svarlig av resten av sin livstid.

Det aller verste er allikevel regn og tåke. Regn kommer gjerne sammen med storm, det blir tungt å gå, umulig å ligge stille og arbeide, som en botaniker så ofte må, plantene blir skjemt, og man kan ikke bruke lupen, som er ganske

Fra et fuglefjell på Novaia Semlja.

nødvendig for botanisk finarbeide. Tåke stopper alt, den trenger inn i teltet, inn i soveposen, den kan vare i dagevis, og da er alt vått og ekkelt. Livet må rent minne om en konsentrasjonsleir.

Men uansett været så blir man bergtatt av Arktis. De dårlige dager blir fort glemt, men aldri de gode. For da lever man så helt og fullt med naturen. Det er en ren og ophøiet skjønnhet i landskapet med de enkle, store linjer, det er hvile og fred i den store stillhet. Mine erfaringer falt før radioens gjennembrudd, ingen av oss visste noe om de små og store begivenheter rundt om i verden.

Botanikerens store bekymring er å få stelt sine planter slik, at han kan bringe dem velberget hjem. Hans muligheter er avhengig av utrustningens art. Å være på en dampbåt, det er en herremanns liv, for det er alltid varmt og tørt i maskinrummet. Verre er det på en motorbåt. Der kan det være varmt og noenlunde tørt i byssa, men der er det lite plass, og prøv å slåss med stuerten om den. Det kan virkelig være

en hård jobb å få tørket plantene, når været er dårlig, det gror lett mugg på dem, om ulykken skulde være ute. Får man regn og skodde under teltliv, så er det å tende primusen og legge en stor stein på den. Så henger man plantepressen op til tørk i den varme luften over primusen.

Ja primusen, det er den store trøsteren. Uten den vet jeg ikke, hvordan man skulde greie sig i Arktis. Men fangstfolkene og assistentene behandler den riktignok på en høist lettsindig måte. Hvad synes De om å ligge i en dunlerrets sovepose i teltet, mens primusen står og brenner av alle krefter like ved siden av posen med innhold? Det pleier mest å gå godt, som Lars Christensen sier. Jamen er det rart.

Med de erfaringer man nu har, volder ikke provianten noen bekymring, bare det er nok av den. Den spiseseddel, som Svalbardkontoret anbefaler, er rikelig og allsidig, og den suppleres lett med ferskt kjøtt av sel og kobbe, og av fugl, og om våren dessuten av egg. Sjøfugleleggene er en herlig spise! Fangstfolkene og de erfarne assistenter, som er lært op på Hoels ekspedisjoner, er profesjonelle jegere, de mister sjeldent et skudd. Det nytter ikke stort å skyte på en alke som ligger og soler sig på havet, den triller rundt etpar ganger, så dukker den og blir borte. Men stå i en båt under dønning og treff en alke i flukten, og finn den igjen når den faller! Ja det er ikke for dig og mig, det er fangstmannens kunst, og den kan han. Det skal 3 generasjoner til for å gjøre en sjømann, sier de hjemme på sydkysten. Men det skal 3 ganger 3 generasjoner for å gjøre en virkelig fangstmann, og slike har vi mange av i Nord-Norge. Ikke vet jeg, hvordan man skulde greie sig på en arktisk ekspedisjon uten hjelp av fangstmennene. De fleste av dem er uten navn i historien. Men vi som har sett dem under alle forhold, selv de farligste, vi vet hvad de er verd. Deres nerver? De eier ikke nerver.

HVALFANGSTEN OG FETTINDUSTRIEN
NORSK HVALOLJE FOR 1320 MILLIONER KRONER
I ÅRENE 1920—1939
AV SVEND FOYN BRUUN

Det er vel neppe noen av våre næringer som i de siste par årene har vært vidd så stor offentlig interesse, både i pressen og på annen måte, som hvalfangsten.

Det har vært fremholdt en rekke synspunkter og meninger som etter deres mening som står næringen nær, ikke er oversensstemmende med de faktiske forhold. Næringsfolk har ment, at hvalfangsten har vært undergitt altfor megen offentlig diskusjon. Det hadde vært heldigere om vi hadde fått være mer i fred og arbeidet uten å ha almenhetens oppmerksomhet så rettet på oss. Tar man andre næringer, så ser man ikke den slags avisdiskusjon om f. eks. celluloseindustrien eller skibsfarten som man har sett om hvalfangsten. Hvad nå grunnen til dette kan være, er ikke godt å si; det er muligens ennu noe over bedriften av det eventyr som alltid har virket fascinerende på folk i sin almindelighet, og på oss nordmenn i særdeleshet. Det er denne kombinasjon av fremragende sjømannskap og fangst i forbindelse med de enorme avstander til de steder, hvor fangsten foregår, som vel virker på folks fantasi. Mulighetene til de store fortjenester enkelte år og de store fortjenester som også skibets besetning har, virker vel også.

Når en skal behandle hvalfangsten er det rimelig å nevne litt om de dyr som fanges, og som således danner grunnlaget for hele bedriften.

Det er en stor rikdom på arter av hval, fra den kjempemessige blåhval og til de små delfinarter som vi ser på våre sommerturer i fjordene her. For den hvalfangst som jeg skal behandle, er det imidlertid bare ganske få arter som har hatt noen økonomisk betydning, og jeg vil da begynne med den største, den enorme *blåhval* (latin: *Balaenoptera musculus*), som vel også er den som hvalfangerne liker best, både på grunn av dens størrelse og dens skjønnhet, som dens så å si elskelige gemytt. Blåhvalen er verdens største dyr. Den kan bli adskillig over 30 meter — 100 fot — og veier da cirka 120 000 kg. Den gir vanligvis 15—25 tonn olje, men jeg har selv en gang fått en blåhval vi fikk 40 tonn olje av. Dyret har en vidunderlig blå farve med lysere dropler langs sidene, og linjene er så nært op til det ideelle sett fra et skibsbyggerstandpunkt, som vel mulig. Dens bevegelser er majestetiske og rolige. Den har intet angrepsmiddel, og dens eneste forsvarsmiddel er dens kolossale fart og dens enorme krefter.

Ungen er ved fødselen 5 meter lang. Det er videnskapelig regnet ut at den de første uker etter fødselen legger på sig 100 kg om dagen. Nå er hvalmelken av en ganske annen konsistens enn landpattedyrenes. Den skal visstnok inneholde noe sånt som 40 % melkefett, men allikevel må man vel nesten gå ut fra at for at ungen skal kunne opnå slik vektforøkning, må hvalen gi noe slikt som 500 liter melk om dagen.

Som nummer 2 i betydningen for den moderne hvalfangst kommer *finnhvalen* (latin *Balaenoptera physalis*). Den er adskillig mindre, men kan også bli en 25 meter og veier da 60—70 tonn. Den har ikke blåhvalens skjønne farver, heller ikke dens rolige bevegelser. Den går mer i stim og ikke så ensomt majestetisk som blåhvalen. Mens blåhvalens blåst er tykt som en tømmerstokk og 3—4 meter høit, er finnhvalens adskillig mindre, men da den optrer i enorme mas-

ser, kan ofte hele havet se ut som en skog av blåst. Spesielt mot solnedgang i de antarktiske egne kan dette virke som et betagende syn. Finnvalen er ikke slik som blåhvalen en typisk planktoneter, men lever meget av sild og fisk. Som man husker blev i sin tid hvalfangst forbudt på Finnmarken fordi man sa at hvalen jagde fisken til lands. Det var selvfølgelig helt feil, hvilket også videnskapsmennene den gang gjorde opmerksom på. Det er hvalen som følger lodden, og altså lodden som trekker hvalen til lands, men til tross for dette blev hvalfangst forbudt i Norge i begynnelsen av dette århundre. Troen var kanskje så sterkt nedlagt i folk helt fra middelalderen, idet dette spørsmål allerede blir behandlet i Kongespeilet, og jeg kan ikke nekte mig fornøien av å citere hvad denne for øvrig utmerkede bok sier om spørsmålet:

«... driver til dem (fiskerne) både sild og allehånd fisk som det var hans pålagte embede. Likeså lenge som fiskerne passer deres fangst i stillhet, men om de blir uenige og slåss så at der spilles blod, da er det som denne hval kunde vite det og går den da imellem landet og fiskene og den driver dem alle bort likesom den før har drevet dem til dem.»

For øvrig er det vesentlig en gradsforskjell mellom blåhvalen og finnvalen hvad andre egenskaper angår og ikke en vesensforskjell.

— Hval i sikte!

Som nummer 3 av de hvaler som har spilt en økonomisk rolle, har vi *knølhvalen* (latin: *Megaptera nodosa*. Engelsk: Humpback.)

Det er et ganske eiendommelig dyr, som i høi grad skiller sig ut fra blåhvalen og finnhvalen. Likeså elegant som de første er, likeså klumpet og usannsynlig uskjønn i sine linjer er knølhvalen. Mens blåhvalens og finnhvalens farver er helt ensartede, kan farven på knølhvalen variere med store hvite flekker, som i størrelse og form minner om farve tegningene på de albine hester. Deres luffer, eller som hvalfangerne kaller dem, sveiver, er kolossalt lange og knudrete, og hodet er besatt med en masse knorter av uskjønn og uregelmessig form. Knølhvalen er adskillig mindre enn de to førstnevnte, ca. 15 meter lang, og gir i almindelighet 6—10 tonn olje.

Som nummer 4 av de arter som før har spilt en rolle for hvalfangsten, men som vel nå er uten betydning utenfor den lille hvalfangst på norskekysten, kommer *seihvalen* (latin: *Balaena borealis*). Den er i likhet med blåhvalen et usedvanlig vakkert dyr, og visstnok vesentlig planktoneter, men den er for liten og for mager til å ha noen betydning for den hvalfangst vi driver fra Vestfold. Den kan undertiden optre i svære masser, og jeg husker en gang på Afrikas vestkyst at jeg til en ekspedisjon, jeg ledet, fikk inn 25 på en dag fra 3 båter, men gjennomsnittlig gav de bare 3 fat olje.

Disse fire arter jeg har gitt en kort skildring av her, er ølle bardehvaler. De har istedenfor tenner barder i overmunnen, som virker som en sil. Når hvalen fyller munnen med plankton og vann, trykkes vannet med tunga ut av munnhulen og planktonen holdes inne av de tettsittende barder med deres hår.

Ingen andre hvaler enn de tre førstnevnte og da kanskje særlig de to førstnevnte, spiller noen som helst rolle for

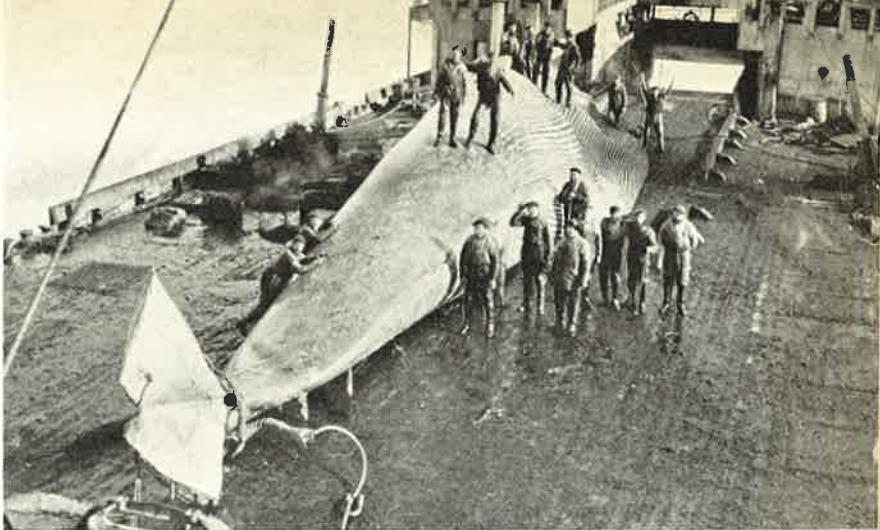
produksjonen av det som i handelssprog kalles hvalolje, og som brukes til spisefett.

Det er imidlertid to andre bardehvalsorter som har spilt en meget stor rolle i verdens hvalfangst. Det er først og fremst *grønlandshvalen* (latin: *Balaena mysticetus*), og *nordkaperen* (latin: *Balaena glacialis*, eller *Biscayeren*).

Utenom bardehvalene har vi en masse arter av *tannhval*, men det er bare en av disse som spiller noen rolle i nutidens hvalfangst, en rolle som er temmelig liten og svært tilfeldig, og det er *spermasetthvalen* eller *kaskelotten* (latin: *Physeter macrocephalus*). Her er en meget stor forskjell på hun og han, idet hannen kan bli en 20—25 meter lang, mens hunnen er mindre enn halvparten. Den lever i svære stimer på de store verdenshav, vesentlig i tempererte og tropiske egne og er et ganske merkelig dyr. Det er noe rent fantastisk over hele dens apparisjon; noe mystisk og eventyrlig knytter sig til den. Man kan rett som det er være oppe i masser av dem, og så en tid lang ikke se en eneste. Man kan enkelte sørde se en gammel han i ensom majestet gå sin rute over det uendelige verdenshav, og kanskje ikke finne en lignende hval på uker. Dens næring består vesentlig av blekkspruter, de store 8 armers uhyrer på de store havdybder. Det er formodentlig for å kunne dukke mange tusen meter ned etter disse at hvalen er utstyrt med et så enormt hode og oljeholdere som beskytter den lille hjerne. Jeg har selv vært med på å ta ut 2 tonn klar olje i det rum som ligger over den beskyttede hjerne. Merkelig nok er denne olje av en ganske annen konsistens enn det vi kaller hvalolje. Denne olje går merkantilt under navn av spermolje, og kommer det også bare litt spermolje op i hvaloljen, vil hvaloljen kunne ødelegges. Deres spesifikke vekt er nemlig så lik at man ikke kan få skilt dem centrifugisk. Spermoljen er ikke forseelig, og kan ikke lages til spisefett. Det er også den

eiendommelighet ved dette merkelige dyr, som vel også i ikke liten grad har bidratt til mystikken omkring det, og det er at det er dette dyr som gir den tidligere så verdifulle *ambra*. Denne *ambra* var tidligere, før hvalfangsten hadde tatt det omfang den nu har, og da den bare blev drevet på de nordlige farvann, meget verdifull. Da kaskelotten tilhørte den tempererte sone, var det meget sjeldent at nordmennene i forrige århundre fikk kaskelott. Man fikk derfor ubetydelig *ambra* på verdensmarkedet, og den stod i en pris av RM. 8 000,00 pr. kilo.

Jeg kan huske fra mine barnedager at man i en kaskelott-hval på Island fant 8 kilo *ambra*, hvilket forårsaket fall på verdensmarkedet fra RM. 8 000,00 til RM. 4 000,00 pr. kg. — Det var før den tid at parfymen, som *ambraen* bruktes til, var blitt en allemanns artikkkel. Man laget de fineste arter parfyme ved å tilsette litt *ambra*, som såvidt jeg forstår, binder parfymens flyktige oljer. Senere har man funnet store masser av *ambra*, og jeg husker at vi en gang på vår hvalfangststasjon i Spania fant 100 kilo i en hval, som blev solgt for 1 200 000 francs, eller omkring kr. 400 000 den gang. Jeg tror det er den neststørste *ambra*-klump som er funnet, og jeg kan ikke nekte mig fornøien av å fortelle om den aller største: Det var en av de mislykkede ekspedisjoner som begynte på New Zealand i 1911—12, som ikke hadde fått en eneste hval i det hele tatt. Den kom inn til en liten fiskerhavn lille julften, og spurte om fiskerne hadde sett noen hval. Nei, blev det svart, men hver julften kommer det inn et stort uhyre her på bukten, som vel må være en hval. Ganske riktig, dagen etter skjøt en av hvalbåtene fast i en eldgammel spermasetthan, som gav en *ambra*-klump på ca. 400 kg, som blev solgt for kr. 1 200 000, og dette reddet hele ekspedisjonen fra total ruin. Idag er *ambraen* verd meget mindre. Fra å være verd gull-verdien pr. kilo er den idag nede på ca. kr. 400,00 pr. kg.

Havets konge på flenseplanet.

Hvorvidt man nu lager den syntetisk, eller man har funnet andre ting som erstatter den, vet jeg ikke.

Den første historiske hvalfangst begynte hos baskerne i Biscayabukten omkring det 12.—13. århundre. Hvalfangsten der blev oprinnelig drevet slik at man holdt utkik utover havet, og når det såes en hval, blev spesielle båter, som lå ferdig, bemannet, og fangsten blev delt etter visse regler blandt landsbyens folk. Senere drev også baskerne hvalfangst på de store hav, New Foundland og Island. Idéen om å finne en vei til Østen nordenom Asia ledet til opdagelse av Bjørnøya, Spitsbergen og Nova Semlja, omkring 1600, eller rettere sagt, Spitsbergen opdagedes i 1596, men det var i 1607 at det Moskovitiske Kompani med kaptein Henry Hudson på sin formentlige vei til China kom til Spitsbergen og fikk se den masse av hval som var her, og fra den tid begynte i de arktiske egne den hvalfangst som varte ut hele 1600- og 1700-tallet. Fangsten blev her drevet utelukkende etter de tidligere omtalte slettbaker, formodentlig helst grønlandshvalen, og fangsten blev drevet fra store seilskuter, som sendte ut robåter for å harpunere hvalen. Fangsten antok fantastiske former, og det utfoldtes

på Spitsbergen et liv og en rørelse, som vel ikke en gang den store grubevirksomhet har formådd å fremkalle. Man regnet at det på Spitsbergen var optil 16 000 mennesker. Det blev efter de tiders forhold tjent svære summer, men disse store inntekter ledet også til en krig på kniven mellom de forskjellige nasjoner. Danmark—Norge forsøkte å hevde sin høihetsrett over områder som man trodde tilhørte Grønland, og Kristian IV sendte i 1615 admiral Gabriel Kruse dit op med 3 krigsskip. Han opnådde imidlertid ikke noen synderlige resultater, og det blev så å si en krig på kniven på Spitsbergen mellom hollendere og engelskmenn, som det vilde føre for langt å komme inn på her. Det er ganske merkelig å se hvorledes historien så å si gjentar sig i denne næring. Hollenderne fikk visst egentlig sine læremestre først i baskerne akkurat som utlendingene nu har fått nordmennene, og fortjenesten for mannskapet var etter datidens forhold meget høi. Førstestyrmann f. eks. kunde tjene 100 £, en harpuner 70 £ og en fører 600 £ og nedover, hvilket jo var en svær sum for et par hundre år siden.

Fangsten blev imidlertid drevet helt som rovfangst, og det varte ikke lenge før man fra Spitsbergen måtte seile ut i åpne havet, hvilket selvfølgelig vanskelig gjorde flensingen langs skibssiden. Man flyttet lenger og lenger bort, og til slutt kom man helt op i Davisstredet og Baffinsbukten, hvor fangsten blev drevet av engelskmenn og tyskere i annen halvdel av det 17. århundre og langt inn i det 18. århundre, men også her tok hvalen sterkt av. Det var da Peterhead og Dundee som var hovedsetet for hvalfangsten i Baffinsbukten. Den eneste nordmann som deltok i denne fangst, var Carsten Bruun, som i 70-årene ledet en ekspedisjon der oppe, og som tegn på bardenes store verdi kan jeg nevne at man et år kunde få en hval som gav 1 tonn bader og som betalte hele ekspedisjonen.

Før jeg forlater den gamle hvalfangsts historie, må jeg

også nevne den spermasett-hvalfangst som vesentlig blev drevet i New Bedford på store hurtigseilende fartøier. Denne fangst blev drevet så å si over alle verdenshav, og i midten av 1800-tallet hadde amerikanerne alene optil 600 fartøier, mens andre nasjoner hadde 230, men på den tid kulminerte også fangsten, og den ebbet av ut over siste halvdel av 1800-tallet. Det er ikke underlig at spermasetthvalen tok sterkt av i antall når man vet at der bare til Amerika blev innført spermolje fra ca. 250 000 spermhval i tidsrummet 1804—76. Spermasetthvalens olje var den gang i motsetning til almindelig hvalolje mer verdifull, og spermasettens hodeolje blev solgt som medisin på små flasker. Det var før man tenkte på å gjøre hvalolje til spisefett.

I den fangst jeg hittil har behandlet, hadde nordmennene praktisk talt ikke deltatt, hvilket er så meget mere merkelig som fangsten jo blev drevet i deres eget hav, og nasjonen burde hatt spesielle evner nettop for denne bedrift, men de var vel ikke riktig våknet ennå av sin århundregamle søvn, og var sig vel ennå ikke sin store evne som sjøfarende nasjon fullt bevisst. Jeg kommer nu til den virkelig moderne norske fangst. Ved siden av hvalfangst hadde hollenderne, engelskmennene og nordtyskerne i stor utstrekning drevet selfangst i Danmarksstredet og østenfor Island. Det var i første halvdel av forrige århundre ikke så liten fart på Holland med bjelker etc., og det var formodentlig på denne måte Svend Foyn kom inn på denne bedrift, som han etter datidens forhold gikk inn for i ganske stor målestokk med et så godt resultat. Denne fangst begynte i Vestfold i 40-årene, og fortsatte så utover, nesten århundret ut. På sine reiser op og ned til Island ble imidlertid Svend Foyn opmerksom på de store masser av blåhval og finnhval som fantes her. Jeg har før skildret blåhvalens størrelse, og de uhyre masser av ~~fett~~ som dette dyr inneholder, f. eks. sammenlignet med en sel. Det er nokså naturlig at en mann som

han begynte å interessere sig for disse store dyr, hvorav bare ett inneholder like så meget fett som kanskje 1000 av de dyr man fanget. I tidligere tider hadde imidlertid aldri menneskene bundet an med de hvaler det her er spørsmål om, idet de i sin opførsel under fangsten er vesentlig forskjellige, fra både spermhvalen og slettbakerne. Den anskutte slettbaker, altså grønlandshvalen og nordkaperen, vil gå linen ut og kanskje slepe båten etter sig en stund, men før eller siden legger den sig på vannet, slår med halen og loffene, og man kan da nærme sig den og gi den dødsstotet med en lanse. Når den så er død, flyter den på vannet, og kan slepes inn til moderskibet hvor den da flenses. Ganske anderledes med finnhvalene. Efter anskytning vil disse hvaler med en voldsom fart flykte for bare livet, og en båt som blir slept av en slik hval, vil innen ganske kort tid bli slept under hvis linen ikke kappes, og like overfor dens enorme krefter blir menneskene helt hjelpløse. Skulde det så lykkes å drepe hvalen med den første harpun, vilde dermed ikke opgaven være løst, idet disse hvaler synker når de er døde. Det er disse to grunner som har gjort at menneskene i tidligere tider ikke har kunnet binde an med dem. Dette visste selvfølgelig Svend Foyn om, og han måtte derfor finne nye metoder til fangst av denne hval. Han begynte sine forsøk omkring 1860, og det lyktes ham ikke før 1864 å få opnådd så meget at man kunde si at opgaven delvis var løst. Det var to ting som løste opgaven. For det første bruken av maskindrevne skib, som om enn små og utstyrt med minimale hestekrefter etter våre begreper, allikevel var noe annet enn den åpne robåt med årer, og for det annet granatharpunens opfinnelse. Selv i forhold til maskindrevne skib var allikevel hvalens krefter så enorme at det hendte at hvalbåtene blev slept i 48 timer til tross for at maskinen arbeidet med full fart akterover, og alle de skuffelser og brustne forhåpninger som markerte veien frem til den ende-

«Thorshavn» henter oljen på feltet.

lige seier er legio. Jeg har dagboken hans fra de årene, og det er en eneste lang rekke av skuffelser med fornyede forsøk, som altså til slutt førte frem.

Svend Foyn begynte sin hvalfangst i Varangerfjorden, og denne fjord stod da praktisk talt full av hval. Ganske interessant er det at videnskapsmennene ikke før den tid hadde vært i berøring med dyr som blåhvalen i det hele tatt. Denne hval blev først videnskapelig behandlet omkring denne tid. Det er det beste bevis på hvor helt maktelesløst menneskene stod like overfor dette dyrs enorme krefter til tross for dets totale mangel både på angrepsmidler og angrepslyst. Selv Kongespeilet kjenner en rekke sorter hval, men ikke blåhvalen.

Jeg har tidligere nevnt hvordan fiskernes overtro fikk satt en stopper for hvalfangsten på Finnmarken, som blev endelig forbudt omkring 1904. Dette skulde man tro vilde være til skade for den norske hvalfangst, men det blev dens redning. Det tvang hvalfangerne ut på andre felter, og i begynnelsen av århundret spredtes de norske hvalfangere lengre og lengre ut, først til Island, så til Færøyene, Skottland

og Hebridene, New Foundland og Irland, Japan, Brasil, British Columbia, Alaska, Chile, Syd-Afrika, Australia og Syd Georgia. Overalt blev det tjent penger, og folk i Vestfold blev opøvd i og innstilt på hvalfangst i en grad som skulde få de største økonomiske konsekvenser, ikke alene for vårt fylke, men for hele Norges land.

Jeg er nu ferdig med denne periode i norsk hvalfangst, den som var knyttet til faste fabrikkanlegg i land, med hvalbåter som gikk ut fra dette til fangst på nærliggende havstrekninger, hvorfra hvalen ble slept inn til det faste anlegg. Det er klart at i denne periode, fra 1864 og utover til begynnelsen av århundret hadde redskaper, liner, kanoner, harpuner og granater undergått store tekniske forandringer, som det imidlertid vilde føre for vidt å gå i detaljer om. Det er imidlertid to opfinnelser som jeg vil nevne i denne forbindelse, og som har vært av så stor betydning. Den ene er den såkalte akkumulatorstropp, som ble oppfunnet av Svend Foyns medarbeider og slekting, Marcus Bull, og den annen er luftpumpen til oppumping av den døde hval.

Allerede lenge hadde det formodentlig i fangstkretser vært talt om de enorme havstrekninger på den sydlige halvkule, og sannsynligheten for der å treffe hval i langt større mengder enn nordenfor. Man hadde jo en rekke beretninger fra tidligere ekspedisjoner, som hadde vært utsendt før den moderne hvalfangst hadde begynt, og således bare hadde etterstrebt sel, pelssel og retthval.

I 1893 utrustet imidlertid Hamburger-selskapet *Ocean* en ekspedisjon som ble ledet av den senere i hvalfangst så berømte kaptein C. A. Larsen. Denne ekspedisjons hensikt var også å fange sel og retthval, og ekspedisjonen var ikke utrustet for fangst av storhval. C. A. Larsen var imidlertid en mann som kjente de moderne hvalfangstmetoder, hvilket tidligere tiders ekspedisjonsledere av gode grunner ikke hadde

gjort. Året etter blev det også sendt ut 2—3 fartøier av samme selskap, og disse ekspedisjoner bragte definitivt på det rene at fangst etter retthval og sel der nede ikke var lønnsom.

For å bringe på det rene om det i denne del av Sydshavet var muligheter for hvalfangst, utrustet Svend Foyn i 1894 selfangeren «*Antarctic*» med Henrik Johan Bull som leder. Svend Foyn var den gang 83 år, og han uttalte at han ikke håpet å få noen fordel av foretagendet selv, men det var for å vise veien for andre. Han døde også før ekspedisjonen kom hjem. Bull konstaterte som et resultat av sine undersøkelser at fangst etter retthval der nede ikke var lønnende, men at man med moderne fangstmetoder formodentlig kunde drive lønnende fangst etter de almindelige bardehvaler.

Bull var imidlertid ikke selv hvalfanger, og det blev forunt den tidligere leder av «*Jason*»-ekspedisjonen, kaptein C. A. Larsen, som foruten å være sjømann og gjennem Nordenskiöld-ekspedisjonen å ha fått et inngående kjennskap til antarktiske forhold, også var godt inne i moderne hvalfangst, å åpne fangst etter bardehval i Antarktis. Da han kom tilbake fra Nordenskiöld-ekspedisjonen, gikk han straks i gang med å skaffe kapital til et hvalfangselskap, og jeg tror det var Don Pedro Christophersen i Buenos Aires som hjalp ham over den første vanskelighet. Han startet selskapet Compania Argentina de Pesca, og bygget en stasjon i Gryteviken i Syd Georgia. Bukten som ligner en stor norsk fjord, blev kalt Gryteviken fordi man fant så mange gryter fra amerikanernes tidligere selfangst. Denne stasjon har nu utviklet sig til å bli en hel liten by, men den pelagiske hvalfangst har redusert de faste stasjoners betydning vesentlig.

Ved C. A. Larseńs fangst på Syd Georgia fikk man i Sandefjord og Vestfold i almindelighet høre om de store hvalmengder i Antarktis, og Sandefjord var på den tid så

heldig å ha en mann i bedriften som var besjelet av et voldsomt initiativ, stor ekspansjonslyst og vågemot. Dennemann var Christen Christensen, Kamfjord, konsul Lars Christensens far. Han utrustet i oktober 1904 det flytende kokeri «*Admiralen*» med de to små fangstbåtene «*Ørn*» og «*Hauken*». Jeg husker godt «*Admiralen*», og de to små hvalbåtene, og når man nu ser på våre skib idag, og tenker tilbake på denne ekspedisjon, er spranget nesten like så stort som fra briggene i det nittende århundres begynnelse til våre moderne cargo-linere. Det er nu det flytende kokeri kommer inn i bedriften, og det er vel en av hovedgrunnene til bedriftens store utvikling. Jeg tror Svend Foyn brukte seilskibet «*Morgen*» som flytende kokeri på Island i 90-årene og Christensen hadde tidligere brukt et flytende kokeri på Spitsbergen, men det var Antarktis som skulde gi arbeidsfelt for denne opfinnelse, og som skulde muliggjøre den norske hvalfangsts ekspansjon. Men hvad var et flytende kokeri den gang mot hvad det er idag?

Såvidt jeg vet, blev det ikke startet noe rent pelagisk hvalfangstselskap før Melsom & Melsom med H. G. Melsom som leder startet hvalfangselskapet Globus A/S.

Det flytende kokeri ledet til en stor ekspansjon av norsk hvalfangst i årene fra 1910, idet man var blitt opmerksom på de store knøltrekk langs Afrikas og Australias kyster, og dette trekk blev for det meste utnyttet ved flytende kokerier, idet man næret betenkeltigheter ved å legge ned for meget kapital i land, hvis trekket skulde vise sig ikke å holde. Det kunde være meget å si også om denne hvalfangst, som jeg personlig har deltatt i fra portugisisk Angola. Dens betydning var stor de årene den varte, men knølstammen tok sterkt av, og verdenskrigen kom og la hindringer i veien.

Jeg nevnte at man var blitt opmerksom på den pelagiske

Hvalkokeriet i havn.

hvalfangsts muligheter, at man kunde flense utenbords, uten å ligge i havn, og således følge hvalen der den var. Imidlertid så var det en rekke vanskeligheter å overkomme, og man må vel si at det her som i mange andre tilfelle er et sammentreff av omstendigheter som har muliggjort noe resultat. Den største vanskelighet for den pelagiske hvalfangst var spesielt vannspørsmålet. Det var visst ikke riktig gått op for de praktiske hvalfangere, hvilke enorme masser av ferskvann man må ha for oljeutvinningen, og det er bare stor anvendelse av de mest moderne evaporatorer som har gjort det mulig å få vann nok. På et stort kokeri blir der idag brukt ca. 400 tonn ferskvann om dagen. Så var det det gamle spørsmål om å få hvalen op på dekk. Flere hadde arbeidet med dette, og den gamle hvalfanger *Ingebretsen* fra Tromsø gjorde også et forsøk på Afrika, men det mislyktes, og jeg tror at man i all enkelhet kan si at grunnen til at det i det hele tatt lyktes, var den at man fant på å skjære av rorstammen der hvor roret slutter og sette styremaskinen ned like ved overkanten av roret, og overføre rattets bevegelser til roret, elektrisk eller ved telemotor. På denne måte fikk man en så langt mindre bratt slipp at det lyktes å få det tunge dyr op på dekk. Det var hvalfangeren kaptein *Sørli* som tok patent på slippen. Han har sikkert hatt stor assistanse av ingeniør Chr. Fredr. *Christensen*, som i det minste i praksis gjennemførte idéen.

Jeg har før nevnt at det første rent pelagiske hvalfangstselskap må sies å være hvalfangerselskapet *Globus A/S*. Dette selskap ble startet under store økonomiske vanske-

ligheter, og det er sikkert ikke for meget sagt at overretts-sakfører Anders Jahre ved å bidra til startingen av dette selskap har bidratt sterkt til at den pelagiske hvalfangst blev realisert.

Hvad der er hendt efter denne tid, kjenner de fleste av dagspressen. Hvalbåtenes og kokeriene utvikling har vært enorm. Fra en 400—500 HK hvalbåter til nu store båter med 2000 HK. Fra kokerier på 5000—6000 tonn til nu på 24000 tonn. Hvad dette har gjort for mannskapenes sikkerhet og komfort, behøver man ikke å være sjømann for å forstå. Selv på mange hvalbåter har mannskapet sitt eget dusjbad. Skytterne har noe som de kaller «prøiserjag», og som består i å forfølge hvalen så hurtig at den ikke får tid til å blåse fra sig, og derved stadig må komme op på overflaten. Vi har derfor også fått hvalbåter med optil 16—17 mils fart.

Det er klart at den voldsomme utvikling har satt bestanden i fare, og det er et stadig tilbakevendende diskusjons tema når bestanden vil være slutt. Imidlertid har man hørt dette helt fra et par år etter at man begynte på Syd Georgia, men dessverre har jeg inntrykk av at overbeskatningen er der. Hvis det hvert år blir fisket ca. 40000 hval, så skal det altså 40000 hunner til for å føde disse. Føder hvalen annet hvert år, skal det altså 80000 til. Regner man så med et like stort antall hanner, kommer man op i 160000, og man har således en nokså stor margin før man kommer op i en million hval, men hvorvidt det er så mange, kan selvfølgelig ingen med sikkerhet uttale sig om. Det er både fra den norske regjerings og fra andre regjeringers side gjort meget for å innskrenke fangsttidén og dermed spare stammen.

Hvalfangstens lønnsomhet er avhengig av to faktorer, nemlig fangst og pris for hvaloljen. Med liten fangst kan man kanskje håpe på en noe større pris, men direkte omvendt proporsjonale er ikke disse to faktorer.

Det er noen som har sett hvalfangstens redning i en mer rasjonell utnyttelse av hele hvalen, da spesielt kjøttet, enten som menneskemat, kraftfør eller guano. Det har vært gjort en rekke forsøk med forskjellige metoder, og man må vel si at både praktisk og teoretisk er spørsmålet løst. På en landstasjon vil produksjonen av kraftfør i høy grad bidra til hvalfangstens lønnsomhet, men på et kokeri vil alltid plass- og vannspørsmålet gjøre det meget vanskelig. De siste år har det også vært arbeidet med en tørking av kjøttet etter andre prinsipper enn direkte luft- og varmeprinsippet, og jeg må i denne forbindelse nevne den såkalte *Nygårds* metode.

Jeg vil ikke komme inn på de store teknisk-kjemiske fremskritt som er gjort innen oljeherdningsindustrien siden forrige verdenskrig, men bare nevne at vi siden den gang er nådd frem til å kunne fremstille av både hvalolje og av god sildolje et førsteklasses spisefett med så lavt smeltepunkt at man, selv om tilførlene av vegetabilsk oljer til landet helt skulde stoppe, har råstoff til å kunne lage en god margarinkvalitet og et godt kunstsmult. «Hvalmargarinen» som under forrige krig, vil landet aldri opleve igjen.

Den norske oljeherdningsindustri har feiret sitt 25-års-jubileum og representeres idag av «De-No-Fa» i Fredrikstad og Sandar Fabrikker A/S i Sandefjord. Disse fabrikker har tilsammen en kapasitet på over 80 000 tonn spisefett pr. år, hvilket er nok til å forsyne både Norge og Sverige med margarinråstoff, selv om man ingen tilførsler får av vegetabilsk oljer.

Statistikk er kjedelig. Jeg vil allikevel nevne noen tall. Verdien av norsk-produisert hvalolje i tidsrummet 1920—1939 beløper sig til 1 320 mill. kroner. Herav er utbetalt mannskapene ca. 265 millioner kroner, mens de utenlandske hvalfangerselskapene i samme tidsrum har utbetalt ca. 194 millioner kroner til norske mannskaper. Tilsammen har

norske mannskaper fått i lønninger 458,5 millioner kroner. I skatter har norske selskaper betalt 71 millioner kroner. Mekaniske verksteder har fått 170 millioner kroner, mens aksjonærene i samme tidsrum har fått 9 millioner kroner, eller ca. 10 % av den nedlagte kapital.

Disse tall vil klargjøre hvilken betydning bedriften har hatt for landet. Rent indirekte har selvfølgelig betydningen vært langt større enn det fremgår av disse tall, idet inntekten av hvalfangsten har skapt en stor kjøpeevne og bidratt sitt til å skape den høie norske levestandard, som igjen er en av hovedgrunnene til at vi har kunnet holde vår eksport oppe i en tid hvor autarkiet og «do ut des»-politikken har vært så i forgrunnen. Rundt det grønne bord har vi alltid kunnet peke på vår store import, og derved kunnet bli kvitt varer som det har vært overflod av i landet, som f. eks. fisk og sild. Hvalfangsten er sterkt knyttet til Vestfold, og det vilde være et kolossalt slag for fylket om bedriften måtte innstille eller suksessivt måtte sterkt reduseres. Imidlertid får man da håpe at den ånd, det vågemot og det initiativ som har skapt hvalfangsten, også vil greie den oppgave å lede fylkets næringsliv inn på andre områder.

ESKIMOENES MENTALITET

AV DR. ARNE HØYGAARD

Hvis man leser gjennem skildringer fra de arktiske reiser, vil man bli forbauset over hvor nesten enstemmig alle er om at eskimoene er de mest elskverdige og hyggelige mennesker de har møtt. De lever heller ikke, som mange tror, i en hard og utiltalende verden. Enkelte arktiske strøk er slett ikke verst når man innretter sig på eskimovis. Der er som regel bra med dyr som relativt lett lar sig fange. Inne i husene er det godt og varmt, og når eskimoen er ute, klær han sig derefter.

En får nesten et slags inntrykk av at man er kommet til et tropisk folkeslag. De har polyneserens elskverdige vesen og hans mangel på omtanke for dagene som følger. Eskimoene lever livet fordi de nå engang er blitt satt inn i det. De har ingen planer om å forandre tingene, lever sorgløst i suget. De er heller ikke særlig engstelige for å forlate dette liv. Hvis landet ikke kan fø dem på en anstendig måte, så flytter de heller et annet sted til neste år, eller de ser hungersdøden i møte med den stoiske ro som så ofte sees hos mennesker som står overfor uundgåelige hendelser.

Riktignok minner eskimoene i sitt vesen om sydhavsbøtere, og når de slår på tromme og synger tam-tam-melodier, kan man rent ut føle sig henført til tropiske strøk. Men raseforskeren vil protestere ganske kraftig mot den teori at eskimoene kommer fra Sydhavsøyene. Den gjengse opfatning er nemlig at eskimoene stammer fra Asia. På sin vandring mot øst nådde de helt til østkysten av Grøn-

Mannjevning.

land, men her stengte havet den videre fremrykning. Over til Spitsbergen kunde de ikke komme. De slo sig derfor ned på Grønlands østkyst hvor de dog i lengden ikke fant levelige vilkår og svalt ihjel. Det neste sted hvor en liten stamme klarte sig var i *Angmagssalik* på den sydlige østkyst.

Her var det forresten efter hvert også knipe, og hungersnøden hjemsøkte stadig de stakkars menneskene som flakket om og søkte etter bedre jaktterring. Det var til dels lodden som reddet hele stammen fra å dø ut. Denne småfisken siger i mai måned i store stimer inn på kysten og eskimoene øser op alt det de trenger. De trer den tørkede fisken på skinnträder og opbevarer den til vinterforråd. Hvor stor betydning lodden har, fremgår av det faktum at hele distriktet er opkalt etter lodden som på eskimoisk heter ammasåq.

Det er et ganske pussig sted, *Angmagssalik*. En blir her plutselig rykket adskillige tusen år tilbake i tiden og lever

Ut på selfangst.

blandt mennesker som bor i hus av jord og stein og dreper store dyr: sel, bjørn og hval. Men enda mer forbausest blir en når man lærer menneskene bedre å kjenne. Man kunde vente i et slikt miljø å treffe harde, avstumpede og brutale individer, men finner en livlig og intelligent mennesketype, — smilende og hensynsfulle folk hvis krav til livet er enkle, — mat, klær, hus, varme og familie. Når av og til hungersnøden går over distriktet, og det hender rett som det er når vinterforrådet tar slutt, så sulter folk med anstand. Man har ikke lett for å synes synd på hverandre i Angmagssalik, for resonnementet er at man får det som man selv vil ha det. Den som ikke har sørget for tilstrekkelig vinterforråd må finne sig i å suge på labben og vente på at fjordselen i april—mai kommer op på isen. Litt hjelp får slike stakkarer av slektingene, men de fleste tar situasjonen forbausende lettvint.

Det er fint å leve i et slikt samfund hvor man ikke behøver å synes synd på noen. Heller ikke får man anledning til å synes synd på sig selv, for ingen andre gjør det. Det finnes ingen rikdom og ingen fattigdom, ingen verdier som er verd å rane og derfor liten grunn til å skape ufred.

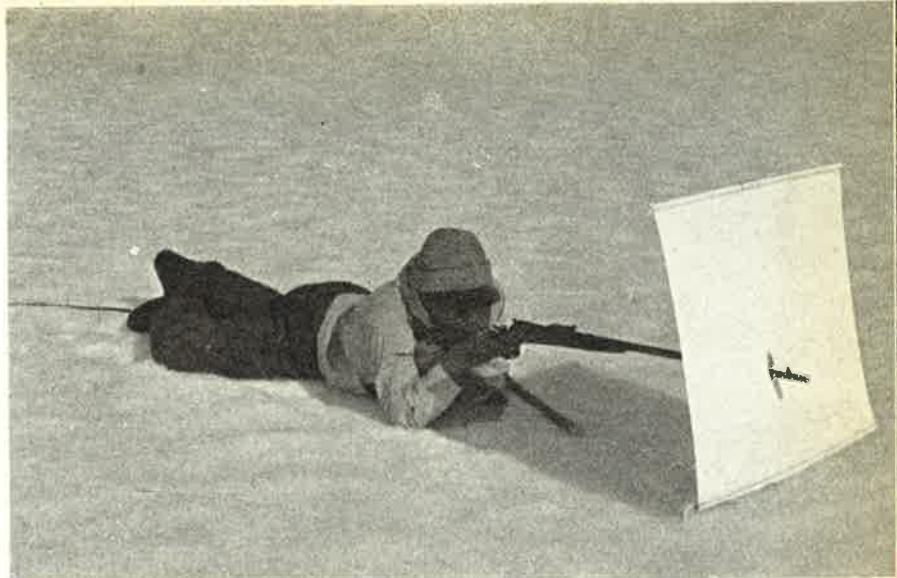

Dr. Arne Høygaard undersøker en eskimo-unge.

Et av de mest karakteristiske trekk ved eskimoene er at de elsker sine barn over alt i verden. Den mann eller kvinne som taler hardt til barna blir ikke populær. Den amerikanske polarforsker Vilhjálmur Stefansson har sin forklaring på hvorfor Mackenzie-eskimoene respekterte sine barn så meget.

Når barnet fødes, kommer det til verden med en lite velutrustet sjel, som er like så svak og uerfaren som barnet ser ut til selv. Barnet må derfor få en ny sjel som kan tenke for det, og barnets mor uttaler derfor, så sant hun kan, en magisk formel for at barnet skal komme i besiddelse av en avdøds ventende sjel. Denne går inn i barnet og hjelper dette til å holde sig sterkt og sundt, lærer barnet å gå og forhindrer at det blir hjulbent og hjelper det med tannfrembruddet. Barnet kommer etter hvert i besiddelse av den avdødes velerfarne sjel, og har også fått den erfaring som den døde gjorde etter døden. Barnet ansees derfor å være den viseste skapning i huset, og alle dets meninger må man lytte til. Det som barnet sier og gjør, kan se tilsynelatende dumt ut, men barnets forstand ligger over de andres fatteevne.

Hvis et barn skriker etter en kniv, må man gi barnet kniven, for ellers fornærmer man dets visdom og den av-

Eskimoen er en god skytter.

dødes sjel som har bopel i barnet. Hvis man motsetter sig barnets ønsker, kan en risikere at den eldre erfarne sjel, som bor i barnet, forlater dette, og da blir barnet sykt og vil høiest sannsynlig komme til å dø, eller det vil bli åndelig defekt eller krøpling. Hvis en mann således er streng mot sitt barn eller motsetter sig barnets ønsker, blir han straks kjent på boplassen som en grusom far som setter sitt barns fremtid og lykke over styr.

Hvis man blandt Mackenzie-eskimoene ser en mann som er vanskapt, har store ører eller er hjulbent for eksempel, og man spør om årsaken, vil det bli svart at det skyldes hans foreldre som forbød ham ting da han var liten og derfor fornærmet barnets beskyttende ånd.

Man skulde tro at når de eskimoiske barn som alltid får sin vilje, vilde bli forkjelte og uskikkelige unger. Men det ser man aldri. Eskimoiske barn er som små fredfylte engler som har den største respekt for de voksne. Respekten og kjærligheten er gjensidig. Det er klart at slike følelser aldri fosterer ufred hverken mellom barn eller voksne. Respekt kan bygges på to fundamenter, enten på kjærlighet eller frykt. Den siste slags respekt forlanger ofte det civili-

Hjemme hos Angmagssalik-eskimoene.

serte samfund av sine barn, og grunnen til dette er at de krav som stilles til barnet er så store at alle midler skal prøves for å føre det gjennem disse krav. Resultatet er uvilje mot alt og alle.

Jeg skal ikke nærmere gå inn på en sammenligning mellom den civiliserte verdens barneopdragelse og den primitive måte som også er kjent blandt andre naturfolk. Unger kan være forskjellige alt etter rasen og ytre forhold, som opdrageren ikke kan beherske. Jeg tror at meget hadde vært bedre i verden idag, hvis de eskimoiske prinsipper for barneopdragelse var blitt fulgt av de civiliserte mennesker: Respekter barnets meninger som høiverdige. Be aldri et barn om å gjøre noe som man vet det ikke har lyst til. Hvis barnet ikke gjør det du ber om, så gjør det selv.

Vi civiliserte mennesker krever så meget kunnskaper av et barn. Det blir satt til å lese lekser og å utføre arbeide som ledsages av ulyst. Dette er forbrytelser mot barnet. Lysten til kunnskaper kommer av sig selv hvis mennesket får tid på sig og hvis det er av en slik type at det lett

erhverver sig kunnskaper. Jeg glemmer ikke så lett en replikk fra en eskimovenn: «Du forstår at Ignadius er ung enda og ikke har lyst på å gå på jakt. Han går ut hvis jeg ber ham om det, men det gjør jeg aldri fordi jeg er redd for at han da skal tape interessen for det. Han er 15 år gammel, og da jeg selv var så ung, likte jeg å sove om formiddagen mens jeg nu er glad i å streife på jakt fra tidlig om morgen til sent på kvelden. Men Ignadius er av storfangerslekt, så du kan være sikker på at hans tid kommer nok.»

Dette blev sagt i 1936. Idag er Ignadius en av de mest våkne og drivende jegere i Angmagssalik, og han blir enda bedre med årene. Sånt forstår ikke vi civiliserte mennesker. Vi er så dumme at vi vil påskynde den mentale utvikling mens denne i likhet med den legemlige utvikling trenger sin naturlige modningstid. Vi setter barna på skoler for å disiplineres og modnes, som det heter. I virkeligheten gir vi dem steiner for brød.

HVEM OPDAGET ANTARKTIKA?

AV BJARNE AAGAARD

Spørsmålet om hvem som oppdaget det antarktiske kontinent kan for tiden ikke besvares, og vil sannsynligvis aldri kunne besvares med sikkerhet. Flere problemer som står i veien vil neppe kunne løses. Før eller senere vil vi nok, når vi har konstatert om det såkalte Graham Land og Alexander I. Land er øyer eller deler av fastlandet, kunne fastslå hvem det var som i det nittende århundre, før noen annen fikk øie på Antarktika.

Helt fra begynnelsen av det sekstende og op til begynnelsen av det nittende århundre, antok omtrent alle sjøfarere og oppdagelsesreisende som hadde, eller trodde at de hadde, sett ukjent land i det sydlige Atlanterhav, Stillehavet eller i Det indiske Osean, hvor betydningsløs enn deres landkjenning hadde vært, at de hadde oppdaget det legendariske Terra Australis Incognita, som man til en begynnelse trodde strakte sig fra Ny Guinea til den evige is rundt Sydpolen. Hver liten øy oppdaget eller formodet oppdaget, blev tatt for å være en del av dette gull- og sølvrike paradis som fløt med melk og honning, et land hvor myriader av nattergaler fortryllt menneskene med sin sang og hvor roser og orkidéer spredte vellukt over det vidunderlige landskap.

Litt etter litt svant illusjonene om dette veldige tropiske fastland, håpet om å finne et nytt Golconda, et nytt Eldorado, brast, og den krets som omringer Sydpolen blev stadig mindre, inntil menneskeheten, efter Cooks berømte verdensomseiling begynte å forstå, at Terra Australis, hvis det

i det hele tatt eksisterte, måtte søkes sønnenfor den antarktiske cirkel.

Vespucci, som antagelig oppdaget Syd Georgia i 1502, trodde tilsynelatende at han hadde oppdaget en del av Antarktika, og de Gonnevilles oppdagelse i 1503 (antagelig Brasil) antok man hadde forbindelse med det ettertraktede fastland. Da Lozier Bouvet i 1739 fikk øie på Cap de la Circoncision på Bouvet-øya (den første positive oppdagelse sønnenfor den 50. breddegrad) trodde han å ha funnet et forberg på Terra Australis, og da du Fresne og Kerguelen oppdaget Marion- og Kerguelen-øyene i 1772, gjorde de den samme feil. Det samme gjorde Cook, da han noen år senere oppdaget en del av Syd Sandwich-øyene, som han kalte Sandwich Land og Thule.

Vi skal dog ikke her befatte oss med de mange beretninger om formodede oppdagelser av Antarktika som senere har vist sig å være uriktige som for eksempel Fernandez de Quiros's, eller tvilsomme tilfelle som Gabriel de Castiglions's og Benjamin Pendletons, men innskrenke oss til å gi et kort sammendrag fra min særavhandling «Who discovered Antarctica?» som blev oplæst på Sixth Pacific Science Congress, Berkeley, California den 4. august 1939 og som nu skal utgis i kongressens «Transactions».

Det fremgår av denne, at hollenderen Dirk Gherritsz, fører av skipet «Blijde Bootschaap», som seilte inn i Stillehavet fra Magalhæs-stredet den 3. september 1599, på vei

Bjarne Aagaard.

Nathaniel Brown Palmer.

som han gav navnet Trinity Land, var en del av Terra Australis eller ikke.

I midten av februar 1820 så den russiske opdagelsesreisende *F. G. von Bellingshausen* på korvetten «Wostock» svære ismasser i den sydlige horisont, da skipet befant sig på 67° s. b. og 17° ø. l. Klokken fire om ettermiddagen den 17. februar blev han stoppet av isen og kunde ikke komme lengre syd. På grunn av isfjellenes størrelse og utseende antok han at de oprinnelig hadde vært knyttet til det antarktiske fastland, men han gjorde intet krav på å ha sett land.

Den 18. november 1820 opdaget den amerikanske selfanger Nathaniel *Brown Palmer*, fører av sluppen «Hero», Palmer Land på $63^{\circ} 45'$ s. b. i nærheten av $60^{\circ} 10'$ v. l.

Den 29. januar 1821 opdaget *F. G. von Bellingshausen* Alexander I. Land, hvis høieste topp han beregnet å ligge på $68^{\circ} 43'$ s. b. og $73^{\circ} 9'$ v. l.

Den 28. februar 1831 opdaget den britiske selfanger

til Chile, noen dager senere kom ut av sin kurs, og blev drevet av stormen til 64° s. b., hvor han opdaget et høit snedekket land som lignet Norge.

I januar 1820 fikk føreren av skipet «Williams», irlanderen Edward *Bransfield*, land i sikte sønnenfor Syd Shetlandøyene, som var opdaget året i forveien av den engelske sjøfarer William Smith.

Bransfield var ikke sikker på om det landet han så, og

John Biscoe, fører av skipet «Tula» (sammen med kuttenen «Lively») Kapp Ann, Enderby Land, på omtrent 66° s. b. og $49^{\circ} 18'$ o. l.

— — —
Når man tar alle foreliggende beretninger i betraktning, og dømmer etter det sikre materiale man har å bygge på, kommer man til følgende konklusjon:

1. Da de meddelelser vi har om Gherritsz er motstridende, må vi la spørsmålet om hvorvidt han opdaget det antarktiske fastland stå ubesvart. Skildringen av det land, han tillegges æren av å ha opdaget, bestyrker kravet, men bringer intet bevis.
2. Det foreliggende materiale gjør det sannsynlig at Bransfield opdaget en del av det såkalte Graham Land, men gir oss intet positivt bevis for det. Hvis et sådant skaffes og hvis det senere viser sig at Graham Land er en del av fastlandet, har Bransfield opdaget Antarktika.
3. Skjønt von Bellingshausen, hvis hovedopgave det var å opdage Terra Australis, ikke gjorde noe krav på å ha sett land i februar 1820, er det ikke utelukket at den is han så, muligens dekket land på det av Riiser-Larsen i 1931 opdagede Prinsesse Ragnhild Land. Selv i så fall vilde dog von Bellingshausen ikke ha opdaget fastlandet, hvis det senere viser sig at det land Bransfield opdaget er en del av Graham Land, og hvis det senere viser sig at Graham Land er en del av det antarktiske kontinent.
4. Fullgyldig bevis foreligger for at Palmer opdaget Pal-

F. G. von Bellingshausen.

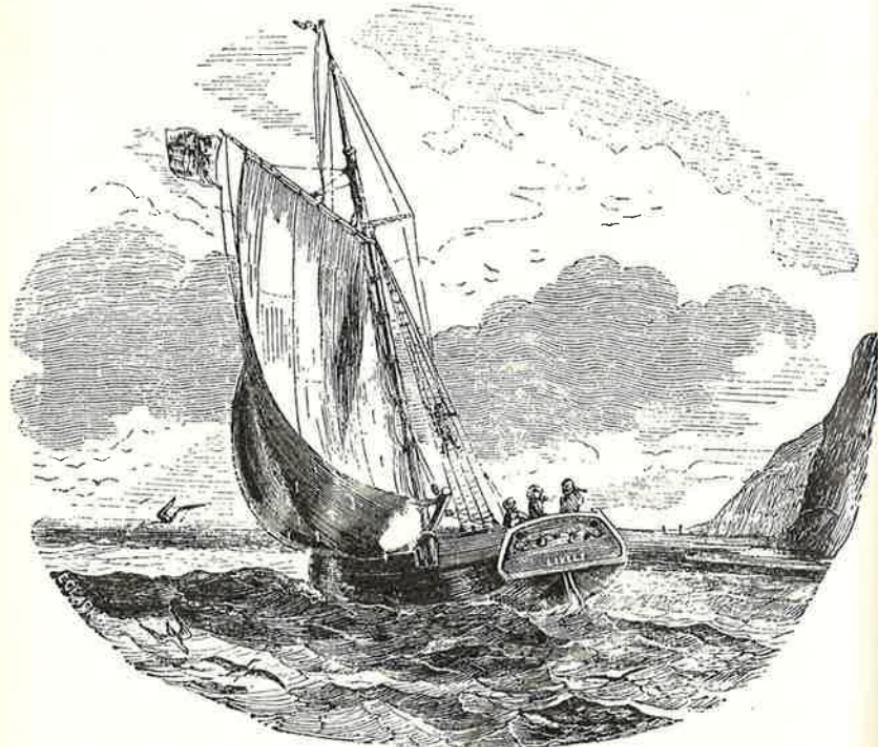
mer Land den 18. november 1820. Hvis dette land senere viser sig å ha direkte forbindelse med Antarktika, og hvis der ikke senere skaffes noe fullgyldig bevis for at Bransfield opdaget en del av Graham Land, må Palmer betraktes som Antarktikas opdager.

5. Hvis Alexander I. Land skulde vise sig å være en del av Antarktika, og hvis Graham Land skulde vise sig å være en stor øy, blev fastlandet opdaget av von Bellingshausen.

6. Hvis Graham Land og Alexander I. Land skulde vise sig å være øyer blev det antarktiske kontinent opdaget av Biscoe.

Brunla Gård, Stavern, 9. august 1940.

Bjarne Aagaard.

Biscoes «Lively».

Stud. med. Kaare Rodahl i
splendid isolation i det herlige
Grønland.

VIKTIGE BREMÅLINGER OG ERNÆRINGS- UNDERSØKELSER PÅ GRØNLAND

UNG NORSK VIDENSKAPSMANN HAR HATT
EN HELDIG VINTER

En vinter er gått på ny og fangstfolkene vender hjem med utbyttet. På Grønland har vi i vinter hatt en ung viden-skapsmann, stud. med. Kaare Rodahl, som også vendte hjem i august etter en begivenhetsrik vinter med gode resultater. Pr. trådløs har han stått i forbindelse med professor Hans W:son Ahlmann i Stockholm så lenge det var råd på grunn av situasjonen ute i verden og berettet om resultatene sine av bremålingene soñ han har foretatt på Claveringsøya. Den 21-årige medisinen har gått til opgaven med et alvor og en

Ekspedisjonen settes på land.

arbeidsglede som lover godt for hans fremtidsbane. I et par år var han dr. Arne Høygårds assistent under bearbeidelsen av ernæringsmaterialet fra Angmagssalik. Det er en egen to i Rodahl — han arbeidet i 1½ år på Nordlandsbanen for å skaffe sig midler til utdannelsen sin.

Bremålingenene foregikk på Frøyabreen oppe i en høide av 1000 meter. Professor Ahlmann fulgte med «Polarbjørn» bortover ifjor for å sette arbeidet i gang. Det er usedvanlig tørt på Claveringsøya med en nedbør på 100 mm mens den på Vatnajøkul dreier sig om 2000 mm. I vinterens løp har Rodahl foretatt flere sledereiser, som vi sikkert vil få høre mere om når han vel er hjemme.

Under opholdet på Grønland drev Rodahl også med undersøkelser av fangstmennenes kost ved et laboratorium han hadde bygget på Revet. Det er en kjent sak at fangstfolkene ute på våren føler seg slappe — muligens skyldes det en latent mangel på C-vitaminer. En får håpe, at den unge medisiner har vært heldig med sine undersøkelser også på dette viktige område og at de vil bringe positive resultater.

POLARSKUTEN «FRAM»S BEVARER

EN PRAT MED EN ULØNNET, MEN FORNØID
MUSEUMSDIREKTØR

Det dukker av og til op en ildsjel, som ivrer for en sak. Det er ikke alltid han møter så meget velvilje at det gjør noe, men ildsjelen lar sig ikke duppe av de negative — han setter kursen rett på. En av disse ildsjelene er direktør Knud *Ringnes*, som i årevis har virket for polarskutens «Fram»s bevarelse. Uten ham vilde ikke «Fram» ha vært reddet idag, men gått undergangen sikkert i møte. Det ligger tradisjon og kjærlighet bak denne saken — hans far og onkel var jo bl. a. polarskutens redere. Idag står sonnen og nevøen som reder.

Han har også påtatt sig alle rederens forpliktelser og ofret meget både av penger, arbeide, omhu og omtanke på saken. Vi er ham alle stor takk skyldig.

Som sig hør og bør har Polar-årboken hatt et intervju med lederen av Framhuset, Knud Ringnes, som har vært formann i «Framkomitéen» siden februar 1933 — fra skutens verste trengselsår og til idag. Han er idag Framhusets ulønnede, men sikkert tilfredse museumsdirektør.

— Hvilken er den mest interessante tid av Deres formannstid?

— Jeg tror nok det var tiden omkring søkering etter passende tomt for Framhuset og pressediskusjonen om dette og om husets konstruksjon. Jeg har samlet utklippene fra avisene om dette, og det kan De tro er underholdende lektyre. Følgende steder før anbringelse av «Fram» med eller uten hus blev overveiet:

Framhusets leder, direktør Knud Ringnes.

Dyna fyr — en holme utenfor Hukodden — på Kavringen — på Nakholmen — en kunstig øy ved bunnen av Frognerkilen — Hukodden — 2-meter-grunnen ved Skarpsno — ved Oscarshall — Løkenløkken, Bygdøy — og til sist Bygdøynes.

Så var det Framhuset. 60 arkitekter var med i konkurransen, men utenfor disse kom der flere forslag i avisene, bl. a. to forslag om å bygge huset av glass. Bjarne Tøien seiret med sitt Columbi egg av et hus — et båtnaust.

Siste vanskelighet var protesten fra naboen på Bygdøynes

på grunn av husets høide. To ganger måtte byggeplanene av den grunn forelegges til godkjennelse for Arbeidsdepartementet.

— Hvordan har det vært å skaffe alle de tingene som idag finnes ombord i skuten?

— Den ganske vidløftige diskusjon i pressen som fant sted før Framhusets beliggenhet og utseende endelig blev bestemt, henledet i høi grad opmerksomheten på Komitéens innsamling av «Fram»-gjenstander og gjenstander fra polarforskingen. Og særlig har pressen vært velvillig ved å bistå her. Ved siden av dette har komitéens medlemmer stadig vært på tiggerstien og ikke minst formannen. Når folk var så lettsindige å fortelle mig, at de var i besiddelse av en eller annen gjenstand av interesse, så ropte jeg høit uten blusel: «Den beslaglegger jeg,» og jeg blev aldri skuffet.

— Er det enda en del rundt om som De ønsker bevart for Framhuset?

— Jeg kan ikke peke på noe spesielt, men jeg tror nok at ikke alene komitéens medlemmer, men også mange andre er opmerksomme såfremt noe av interesse kommer dem for øie eller øre.

— Hvad koster hele huset idag?

— Husets kostende er ca. kr. 280 000. I denne summen er inkludert utgiftene til kobbertaket, som blev bevilget av Stortinget. Den tomtten, som huset ligger på, var en gave fra de daværende eiere av Bygdøynes, og representerer nok en verdi av kr. 20 000.

— Hvor stort har publikumsbesøket vært i årenes løp?

I 1936 blev solgt 18 000 billetter

» 1937 » » 17 600 »

» 1938 » » 25 000 » (Oslo-utstillingen)

» 1939 » » 22 000 »

» 1940 » » 4 810 » (Krigsår).

— Hvordan vil forholdet stille sig når Sjøfartsmuseet bebygger Bygdønes?

— Det er ikke usannsynlig at Framhuset — når dette skjer — vil bli en del av Sjøfartsmuseet, men dette er jo fremtidsmusikk.

— Samlingene i Framhuset øker jo med årene?

— Ja, den siste erhvervelsen er innkjøpet av en del av Roald Amundsens polarlitteratur — bøker han studerte før ferdene sine. De er kjøpt for 5 000 og vi er svært glad for at de er blitt sikret for Framhuset.

— Hvad sier turistene om «Fram»?

— Vi hører jo ett og annet. En meget kjent globetrotter, arkitekt Buchanan fra Australia, skriver bl. a.:

— It was most enjoyable, and the opportunity of inspecting the Polar Vessel «Fram» is going to remain with me for ever, the English ship «Discovery» is berthed alongside the embankment on the Thames River, London, but not so impressive as your «Fram», og assistant-passenger-manager i den store engelske linje Peninsular & Oriental Steam Navigation Company, Mr. A. W. Gent, skriver: «I particularly enjoyed inspecting the «Fram», which was most impressive.»

Major Gunnar Isachsen i «Fram»s salong.

MAJOREN

Like innunder julen 1939 døde major, direktør for Sjøfartsmuseet Gunnar *Isachsen* — 71 år gammel. Det kan kanskje synes merkelig, at en landofficer i den grad gikk op i alt som sjøens er slik som Gunnar Isachsen gjorde det. Men han var av gammel sjømannsslekt — så for såvidt var alt i orden, og for øvrig stikker det jo litt av en sjømann i hver en nordmann selv om han skulde være inne fra tjukke bygda. Det tynnes mer og mer i polarfarernes rekker her hjemme. Fra de klassiske ferdene er alle på første «Fram»-ferd døde, fra annen «Fram»-ferd lever bare professor Herm. G. *Simmons*, Stockholm, og Ivar *Fosseheim* i Canada, og fra den tredje bare to mann av dem som fulgte med til selve polpunktet: Helmer *Hanssen*, Tromsø, og Olav *Bjaaland*, Mørgedal, Telemark.

Under annen «Fram»-ferd, som varte samfulle fire år (1898—1902), fikk polartraktene riktig tak i Gunnar Isachsen, og siden slapp disse strøkene ikke grepst sitt på

ham. På denne ferden gjorde ikke Isachsen den minste innsatsen ved sine mange sledereiser og kartlegging underveis. Hans grunnleggende arbeid på Svalbard vil alltid stå klart tegnet i vår polarforsknings historie og alle, som har fulgt om bare litt med, vet at han var kjent i farvannene helt fra Smith Sund til Svalbard og hele Sydpolkalotten rundt. Store fortjenester innla han sig også under arbeidet med å gjøre Svalbard til norsk besiddelse.

Fra hans hånd stammer en hel rekke verdifulle bøker fra nord og syd, bøker som bidrar sterkt til å øke kjennskapet til polartraktene. Ikke minst har Gunnar Isachsen knyttet navnet sitt til reisingen av Norsk Sjøfartsmuseum — hans hjertensbarn gjennem mange år.

Fra starten (1933) til sin død ifjor var Gunnar Isachsen Norsk Polarklubbs viceformann. I denne kretsen, som i mange andre, vil han bli savnet for sin rakryggethet og kunnskapsfylde. Majoren kunde være stri og synes umedgjørlig, men kjente en ham, så visste en at det alltid lå realiteter bak. Han hørte til de folkene som vi så inderlig vel trengte til, fordi han var positiv og virksom helt ut i fingerspissene.

O. A.

MINE FIRE ANTARKTISKE FERDER

AV LINCOLN ELLSWORTH

Den gamle Norges-vennen, Roald Amundsens reisefelle på flyferdene 1925 («N 24» og «N 25») og 1926 (luftskibet «Norge»), Lincoln Ellsworth, har skrevet en meget leseverdig artikkel i «The National Geographic Magazine». Vi tillater oss å sakse den da den byr på så meget av særlig interesse for oss nordmenn.

Efter å ha vært med på fire antarktiske ekspedisjoner betenker jeg mig ikke på å karakterisere den siste (1938—1939) som den lengste og mest anstrengende.

Innestengt i en liten kahytt akkurat stor nok til å rumme en køie, en vaskeservant og en tre raders bokhylle, uten anledning til noen bevegelse, langt mindre et bad, rullet og vugget mitt gode skib «Wyatt Earp» over et av de lunefullestes oseaner i verden — Det indiske.

Først 65 dager etter at vi hadde forlatt Cape Town fikk vi det antarktiske kontinentet i sikte. Av disse 65 dagene tilbragte vi de 45 med å komme gjennem den tunge pakkisen. Engang mens vi lå og ventet på en gunstig vind til å løse op pakkisen, som holdt oss fanget, gikk ikke propellen rundt i hele tretten dager.

Det må ha vært et ganske usedvanlig isår, for i løpet av disse 45 dagene passerte vi gjennem pakkis, som strakte sig 1300 km mot nord og syd, og meget av den var tung, to år gammel is.

En slik reise med stadige forsinkelser er litt av en nervepåkjenning, især når en vet at en sommer i Antarktis bare

varer to måneder, og at chansene for passende flyvevær bare er en brøkdel av denne sommertiden.

Vel kommet gjennem pakkisen var vi tre uker for sent ute til å gjøre et forsøk på den flyveturen, som jeg hadde håpet på — nemlig vel 3000 km tvers over kontinentet til Hvalbukta — men vi drev undersøkelser fra luften og tok i De Forente Staters navn i besiddelse et område omtrent så stort som Nebraska.

Det antarktiske kontinentet er omtrent to tredjedeler av Nord-Amerikas størrelse.

Fire ekspedisjoner som tilsammen har kostet 400 000 dollar — det er debetsiden. Og hvordan stiller det sig med utbyttet?

Hensikten med disse fire ekspedisjoner var utelukkende å utforske det indre av dette store sydlige kontinentet.

«Det høieste målet et menneskelig vesen kan sette sig, er ikke å forfölge et slikt fantasifoster som tilintetgjørelsen av det ukjente,» sier Huxley. «Det er ganske enkelt en utrettelig streben etter å flytte dets grenser litt lenger bort fra vår egen lille aksjonssfære.»

Dette kontinentet som var to tredjedeler av Nord-Amerikas størrelse — var det fjell-land eller lavland eller var det et høideplatå?

Var det en eneste sammenhengende landmasse eller skar en fjordarm seg fra Rosshavet tvers igjennem det til Weddell-havet på den motsatte siden?

Dette var problemer som jeg — om mulig — gjerne ville kaste litt lys over.

Et ødelagt fly kullkaster vårt første forsøk.

Målet for min første ekspedisjon i 1933 var å fly tvers over Det antarktiske kontinentet fra Rosshavet til Weddell-

Flyet gjøres klart til starten mot syd.

havet for så å vende tilbake til mitt ekspedisjonsskip i Hvalbukta, en distanse på 4500 km.

Efter å ha reist 4000 km fra New Zealand hadde vi ikke mere enn fått samlet flyet på den frosne bukta, før isen gikk op, og flyet blev så sterkt skadet, at vi måtte sende det til Amerika for å repareres. (Bernt Balchen var flyver på denne ferden.)

Vi bestemte oss da for å la «Wyatt Earp» overvintre i New Zealand i påvente av våre planer for neste år. Og jeg besluttet mig for en enveis-flyvning fra den motsatte siden, d. v. s. fra Weddellhavet til Rosshavet for derefter å ligge i leir i Hvalbukta til «Wyatt Earp» kunde komme rundt og ta oss op, ca. en måned senere. Neste vår reiste vi så den lange veien over det sydlige Stillehavet til Snow Hilløyra, en av de tre isfrie øyene i Weddellhavet.

Men igjen ble vi skuffet og fikk ikke en chanse til å starte; i løpet av de tre månedene, vi ventet, var det ikke skikkelig vær for en transantarktisk flyvning — bare en eneste uavbrutt periode med snestorm og vind. Vi lærte da, at skikkelig flyvevær er det kanhende bare en dag i måneden, og dette faktum samt vanskeligheten med å finne startplasser beviser, at det er små chanser for en forsker å gjøre bruk av fly i disse ugjestmilde egne.

Verdifulle fossiler funnet på ekspedisjon nr. 2.

Vi nyttet imidlertid tiden godt. På den øya hvor vi lå, fant vi en mengde fossiler, deriblant forstenede trestubber tilhørende Sequoja-familien. Jeg tok med mig hjem 25 kilo av slike fossiler for nærmere undersøkelse. De viser, at i kritt-tiden, da alt liv og vegetasjon blomstret her nede — for ca. 100 millioner år siden — var det omtrent samme klima i Antarktis som det er i California idag.

Tenk på Amerika av idag med sine fruktbare daler, sine kjempemessige skoger, og jordens tilgjengelige rikdommer av oljer og mineraler. Og forestill Dem det så for ca. 30 000 år siden, da det var midt inne i en isperiode, akkurat som Antarktis er det idag, og et flere hundre fot tykt islag dekket det meste av Nord-Amerika. Er det noen grunn til å tro, at Antarktis, et kontinent som er to tredjedeler av Nord-Amerikas størrelse, ikke skulle inneholde lignende rikdommer?

Bare vel 800 km fra Sydpolen på vestsiden av den store Beardmore-breen fant Shackleton langs de isfrie sandstens- og skiferveggene kullganger som strakte sig op til 160 km og som enkelte steder var op til 12 meter brede. Likeledes blev det funnet fossilavtrykk av bregnablader og en forstenet stilk av en forhistorisk plante, som målte 40 cm i diameter.

Naturligvis var det bare forvitret brunkull Shackleton fant, men det var *kull*. Og den omstendighet, at det blev funnet kull kan muligens være et tegn på at det også finnes olje her under isen og sneen på Stillehavssiden av Antarktis.

Jeg husker engang jeg i det sydlige California fant et lite stykke kvarts, som var gjennemtrukket av et fint nett av gullårer. Da jeg kom tilbake til hotellet, hvor jeg bodde, ropte alle i kor: Hvor mye kan det være verdt?

Tre velkjente antarktiske forskere: fra venstre Sir Douglas Mawson, Lincoln Ellsworth og Sir Hubert Wilkins.

— De ser ikke pointet, svarte jeg, interessen ligger i det faktum, at det må finnes gull et eller annet sted her på kysten.

Efter den annen ekspedisjon lot jeg mitt skib bli igjen i Syd-Amerika, for det syntes som om Weddellhavet det året var det beste utgangspunktet for et forsøk på å fly over Det antarktiske kontinent, og jeg var fast bestemt på å gjennemføre den.

1935 var et heldig år for mig. Underveis til Snow Hill-øya støtte vi nemlig på en annen øy, Dundee-øya 160 km lenger mot nord, og jeg tror ikke at det finnes en bedre startplass i hele Antarktis.

Forberedelsene tok oss bare en uke og så startet min fører Herbert Hollick-Kenyon og jeg i det herligste vær. Vi startet på hvad vi mente skulle være en 16 timers tur, men med de forskjellige opholdene underveis, tok det oss i virkeligheten 22 dager å fly de 3700 km som skiller Dundee-øya fra Hvalbukta.

Store områder tatt i besiddelse i De Forente Staters navn.

Fra luften så vi utover majestetiske fjelltopper som reiste sig 4000 meter i været og som aldri før har vært sett av noe menneskelig øje. Og vi så ryggraden av det Antarktiske kontinentet, engang fortsettelsen av Andesfjellene i Syd-Amerika, nå adskilt av det veldige havet sør for Kapp Horn. Å krysse dette er den forteste veien til Antarktis, men en mere stormfull havstrekning skal en lete lenge etter.

Det 350 000 kvadratmiles store område, som vi fløi over, innbefatter arealet mellom 20 og 120 gr. vestlig lengde, og det tok jeg i besiddelse for mitt land, De Forente Stater.

Vi landet omrent 25 km fra vårt mål, men vi måtte gå ca. 160 km før vi fant «Little America».

Det var en lykkelig måned Kenyon og jeg tilbragte der. Spenningen vi hadde utholdt i de siste 22 dagene var over og glemt var alle strabasene da vi slo oss til ro i vår lille hytte 5 meter under sneen for å vente på skibets komme.

Det forekom oss at vi to var de eneste menneskelige vesener på dette kontinentet, og kanskje bragte denne tanken oss nærmere sammen. Under alle omstendigheter var vi glad for hyttas fire vegger, som stengte for det uendelige hvite tåkehavet, som vi hadde reist så lenge over.

Det var en vidunderlig overraskelse, da en fallskjerm med proviant blev sloppet ned til oss natten til 15. januar. Det var fra kaptein L. C. Hill, chefen ombord på Det Kgl. Britiske Antarktiske Undersøkelsesselskaps skib «Discovery II», og vi vil alltid være Australia takknemlig for denne hjelpen.

Muligheten for å lande og starte i Antarktis bevist.

Det er av største betydning å legge merke til at vi på denne turen landet fem ganger på grunn av dårlig vær og

De to som floi over strøk som aldri før er utforsket: Flyveren *Herbert Hollick-Kenyon* og Lincoln Ellsworth like før starten på langflukten.

startet igjen uten vanskelighet. Og dette beviser muligheten av å benytte fly ved fremtidig utforskning av dette store kontinentet. Landingsplasser kan lages og baser etableres og fra disse kan en så drive geologiske undersøkelser.

To år etter, i 1938, fikk jeg igjen en ubetvingelig lengsel etter å komme sørover igjen, denne gangen til det Antarktis som vender mot Det indiske havet.

Jeg har allerede i begynnelsen av min artikkel nevnt den 65 dagers lange reisen fra Cape Town og de nødvendige forandringer i vårt program. I virkeligheten var vi heldige som overhodet kunde foreta noen flyvetur, for i midten av januar er det høisommer i Antarktis og tiden var knapp.

På reisen langs kysten på utkikk etter en passende startplass oppdaget J. H. Lymburner fra speiderflyet det som kanskje var den eneste brukbare isen. Den landfaste isen i bukta var bløt og holdt på å drive av fra stranden. Vi måtte også ta chansen på at flyet kunde gå gjennem, da vi landet det fra skibet. Selv da vi startet, var vi spent på om isen vilde holde. Men da motoren var satt i gang

og flyet begynte å bevege sig, blev faren mindre inntil vi endelig var oppe. Vi gikk op i 500 meters høide for å komme klar av barrièren og satte kursen sørover.

Tok med pipa — men ikke tobakken!

Vi hadde med oss i flyet proviant for fem uker — i tilfelle noe skulde inntrefte — med en rasjon av 900 g pr. dag pr. mann.

Det er morsomt nå etterpå å tenke på episoden med tobakken. All tobakken, som var innbefattet i kriselisten, hadde jeg i kahytta før flyet blev lastet. Meget omhyggelig puttet jeg pipa i lommen, men stor var min forbauselse, da jeg kom tilbake igjen og fremdeles fant tobakken i kahytta!

Da vi var klar av barrièren, trodde jeg vi skulle få se et kupert terreng med store fjell som strakte seg mot sør. Så jeg blev overrasket og imponert over den uendelige vindherjede, skavlete hvite ørkenen som møtte mitt øie. Sør-over, øst- og vestover strakte den sig helt ut til den skyfri blå horisonten.

Landet døpt «Det amerikanske Høiland».

Vi hadde 210 km.s fart i timen og befant oss i en høide av ca. 4000 meter. Temperaturen var $\div$ 3 gr. Fahrenheit, men vi frøs ikke. Fra vår høide mente vi høiden av terrenget under oss var ca. 2500 meter o. h. Tilsynelatende steg det noe mot sør, hvor vi mente at det vilde gå over i det store høideplatået som Sydpolen ligger på.

Flateinnholdet av det området, vi tok i besiddelse for De Forente Stater er ca. 480 km fra nord til sør og ca. 480 km fra øst til vest, noe avrundet mot sør, i alt måler det 77 000 kvadratmil. Jeg kalte det «Det amerikanske Høiland».

Ekspedisjonsskibet «Wyatt Earp» (tidligere «Fanefjord» av Ålesund) tilbake igjen etter sin fjerde ferd sørpå. Det norske flagget vaier på aktermasten. Skibet hadde norsk mannskap på sin 135000 km lange ferd.

På 72 gr. sydlig bredde slapp jeg ut et kobberrør ca. 21 cm langt og vel 6 cm i diameter fra flyets åpne dør. Det traff vingen og falt så ned. I røret ligger et dokument av følgende ordlyd:

Til alle!

Efter å ha floiet i en direkte linje fra 68.30 gr. sydlig bredde og 79 gr. østlig lengde til 72 gr. sydlig bredde 79 gr. østlig lengde lar jeg falle dette dokumentet med De Forente Staters flagg, idet jeg tar i besiddelse for mitt land, så langt denne handling tillater, området sør for 70. breddegrad 240 km østover og 240 km vestover for min flylinje inntil 240 km sør for 72. breddegrad og 79. gr. østlig lengde som jeg gjør krav på å ha oppdaget.

11. januar 1939.

Lincoln Ellsworth (sign.).

Jeg orket ikke gå tilbake til plassen min. Jeg stod og betraktet landskapet under mig og tenkte på hvor voldsomt stormene måtte kunne rase her, for fra vår høide så det ut som skavlene — som hadde en avgjort øst—vestlig retning — minst kunde være 60 cm dype.

Nå var det så fredelig i det bløte lyset av en dalende sol, så uberørt i sin ensomhet. Intet menneskelig øie og ingen menneskelig tunge har lovprist dets skjønnhet — jeg fikk en betagende fornemmelse ved tanken på at vi to var de første menneskelige vesener som så det indre av denne siden av det antarktiske kontinentet.

Det store isdekket trekker sig langsomt tilbake og en rekke isfri øyer utenfor barrièren kommer til syne. Vi undersøkte syv av dem og fant dem meget mineralholdige.

Det er meget fjell-land på Stillehavssiden, mens den andre siden etter alt hvad jeg så, synes å være en ensformig ubrutt hvit ørken som gradvis stiger fra barrièren. I Prinsesse Elisabeth Land er den 500 meter og den stiger videre mot syd. Det var interessant å høre at noen tyskere omrent 500 km vest for det av mig besøkte område på Atlanterhavssiden har funnet de samme uhyre isørkener, stigende mot Sydpolen.

Det er et lykkelig treff av skjebnen, som har gitt mig anledning til å ta del i opdagelsen av et kontinent — for siste gang i menneskets historie. Mitt lille 400 tonns skib «Wyatt Earp» har reist lengre enn tre ganger rundt jorden og tilbakelagt 135 000 km for at vi kunde få gjennemført to flyvninger.

Har det vært verdt det, alle anstrengelser og utgifter tatt i betraktnsing? Mitt svar er et uforbeholdent «ja».

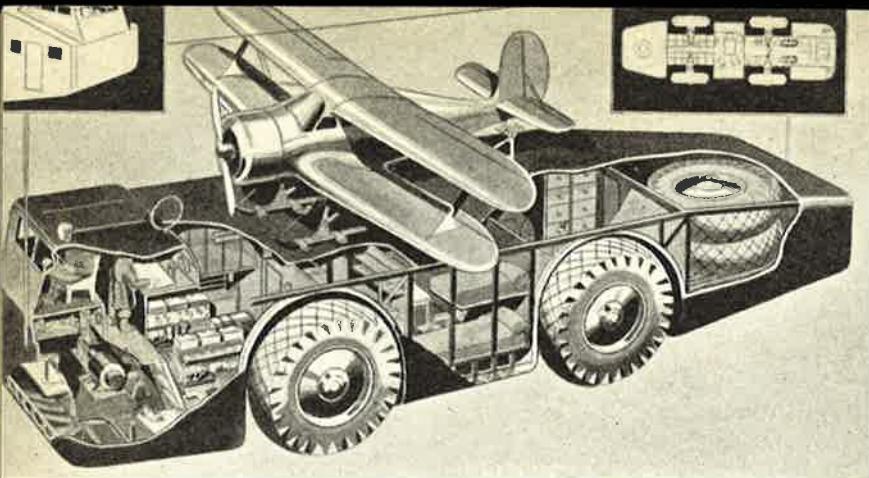
ADMIRAL BYRDS ANTARKTISKE FERD

1939—1940

SNEKRYSSEREN HELT UBRUKELIG?

Den 52-årige amerikanske polarforsker, flyveren, admiral Richard E. Byrd, startet i november ifjor på en ny og enda større antarktisk ferd enn noen av hans tidligere — midt opp i krig og ødeleggelse. Det er slike ting som lyser op i tilværet, når menneskene synes alt ramler sammen rundt dem. Som navigatør på ferden har admiralen med kristiansunderen Isak Lystad — han er kommandørloitnant i den amerikanske marine. Som islos fungerer Bendik Johansen fra Tromsø som også tidligere har fulgt admiralen sørpå. Det er også andre nordmenn med sørover bl. a. Finn Rønne.

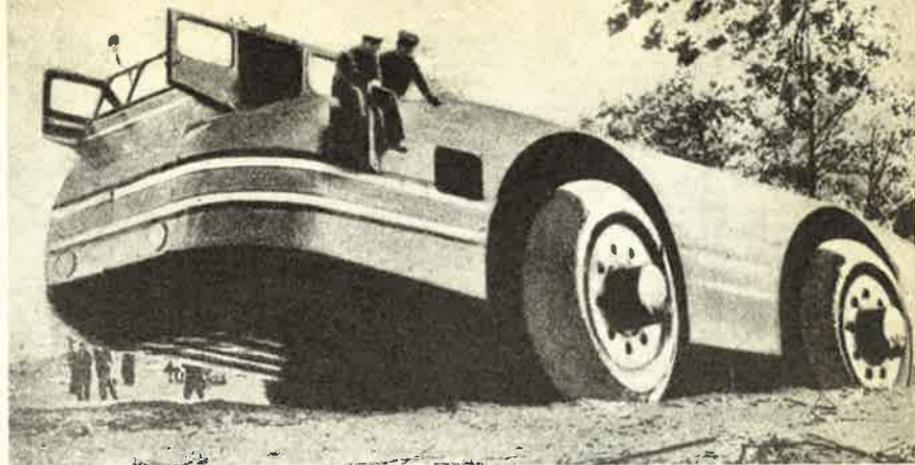
Byrds tidligere ekspedisjoner har vært temmelig store og omfattende, men denne slår alle rekorder. Hele 110 mann er med, — fagfolk av alle slags, videnskapsmenn, teknikere, arbeidere, journalister (som nok må betale blodig for sig) — og andre. Når en så hører at ekspedisjonen er planlagt på to år, skjønner en at det er veldige masser proviant som skal til. En fabrikk i California har levert 10 000 kilo tørrede grønnsaker spekket med vitaminer, — videre 20 000 kilo kokte bønner, 5000 store bokser hermetikk, 2000 kilo preserverte egg, 25 000 kilo kjøtt — slik ser et lite utdrag av provianteringsregnskapet ut. Alt er fordelt på tre store landstasjoner som ligger temmelig langt fra hverandre. Man har tatt med hus hjemmefra, og nu overvintrer folk rundt omkring på disse stasjonene. Skulde tiden falle lang, har hver stasjon et bibliotek på tusen bøker til rådighet.

Snekrysseren slik den ser ut innvendig.

Det er forholdsvis lite stoff, som er sendt ut om denne nye ekspedisjonen til Byrd. Men noe er da kjent. Han har således landsatt tre partier — et i Little America (tidligere Amundsens basis 1910—12), et på kysten innenfor Peterøya og et på Graham Land. Sydsommeren 1939—40 blev der fløjet en del og 1350 km kystlinje opdaget og fotografert fra luften. Admiralen har, som den gamle flyver han er, flere fly med sig. Landopdagelsene ligger mellom Little America ved Hvalbukta i Rosshavet og Palmer Land. Blandt annet fant man en stor halvøy og 16 øyer foruten et temmelig stort høideplatå. Byrd har lenge hevdet, at Sydpollandet gjemmer verdifulle mineraler, som det gjelder å sikre for U. S. A., og en kan sikkert gå ut fra at mens Europa slåss, vil Amerika sikre interessene sydpå i stor utstrekning. Admiralen har denne gangen staten helt i ryggen — den har bl. a. ydet ham en hjelpe på 1 million dollars, så det sier sig selv at en kan få utrettet noe for en slik sum. I hele 176 år har menneskene forsøkt å nå inn til den kysten Byrd nu har opdaget og kartlagt fra luften — der ser en hvad flyet kan prestere.

Av årets nyeste utstyr bør en nevne snekrysseren på 20 tonn som en av Byrds egne folk fra tidligere ferder har eksperimentert ut. Kolossen laget slik bråk før starten fra

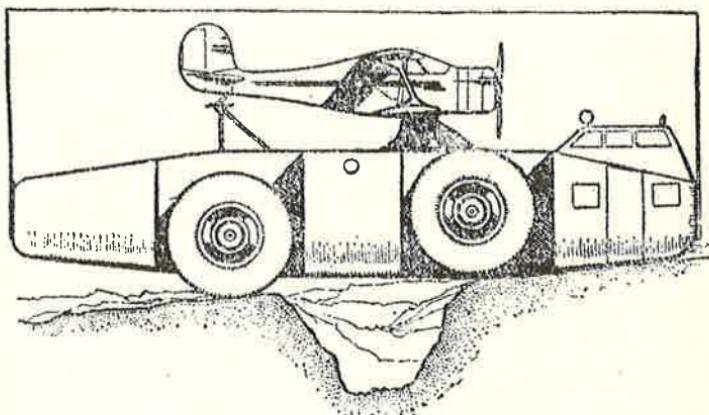

Den 20 tonns snekrysseren i virksomhet.

U. S. A. at det vakte forundring og forferdelse. Turen fra Chicago til Boston tok tre uker og på veien stoppet monstret 70,000 biler på 25 km.s strekning. Men så er det også et beist — foruten lengden på 20 meter måler snekrys-seren 5 meter i bredden og den er 4 meter høi. Hjulene, som er stillbare, er 3 meter høie. Men så koster den også sine 150 000 dollars. Bilen er utstyrt med laboratorier, mørkerum for fotografene etc. (se tegningen av interiøret!). På taket av bilen var der gjort plass til en Beechcraft-maskin, som har en aksjonsradius på 2000 km. Av Byrds andre fly kan nevnes et Barkley-Grow T.B.P.-1 — utstyrt som sjøfly med 400 hk.s motorer.

Det sier sig selv at mange polarfarere var uhyre spente på hvordan forsøket med snekrysseren vilde falle ut. Det har vist sig, at monstret er ubrukelig til sitt oprinnelige formål: å rulle fremover sne- og isflaten i Sydpollandets indre. Byrd mente den skulle klare de svære sprekkene, men det ser ut til å ha gått mindre bra, for etter meldingene sydfa å dømme, har en måttet ta snekrysseren i bruk til fast radiostasjon i Little America. Projektet synes å ha vært for storstilet. En hadde regnet med at snekrysseren skulle kunne kjøre 8000 km med fire mann — forsynt med proviant og utstyr for et år. Om snekrysseren kan bli

brukt senere etterat en har foretatt noen forbedringer eller tillempet systemet, forteller ikke telegrammene noe om. Byrd kom våren 1940 hjem sydfra. En mener det skyldes at admiralen allerede har fått gjeld på ekspedisjonen sin og at han vilde dekke den ved å la en del firmaer slippe til med reklame. Det har ikke manglet på angrep i den anledning, og admiralen har — som så mange ganger før — måttet forsvare sig. Hvorvidt han drar sydpå igjen var ikke afgjort i august, da dette ble skrevet.

Hvordan kjempebilen skulde virke i praksis.

FRA POLARFRONTENE

STORE NORSKE SPITSBERGEN KULKOMPANI. Den første kullbåt, Kjødes «Munin», kom til Longyearbyen 2. mai og gikk derfra den 4. Kullene skibes i sommer bare til de tre nordligste fylker.

SYSSELMANNEN PÅ SVALBARD. Sysselmann *Marlow* vil også vinteren 1940—41 opholde sig i Longyearbyen på Svalbard. Bergmester *Aasgaard* vil ha kontor i Oslo.

OMKOMMET FANGSTMANN PÅ SPITSBERGEN. Fangmannen Schønning Hansen må anses for å være omkommet på vei til sin fangstplass. Høsten 1939 forlot han Longyearbyen for å gå til Prins Karls Forland, hvor han skulle overvintre. Da han sommeren 1940 som vanlig ikke kom til Longyearbyen, har man foretatt eftersøkninger, men uten resultat.

U. S. A. Antarktiske Ekspedisjon 1939—41. Ekspedisjonens ene skib «North Star» seilte fra Boston 15. nov. 1939 og hadde også ombord en svær dieseldrevet «snekrysser». Det annet skib «Bear» forlot Boston 22. nov. De to skibene møttes i Hvalbukta hvor stasjon («West Base») ble oprettet ikke langt fra Byrds gamle kvarter «Little America». I januar 1940 foretok Byrd flyvninger fra «West Bases» og østover og gjorde en del geografiske oppdagelser. Fra Hvalbukta fortsatte Byrd med skibet «Bear» østover og befant sig den 27. februar sydøst for Peter I. Øy. På Jenny Island i Marguerite Bay på vestsiden av Graham Land (amerikanernes Palmer Land) oprettedes ekspedisjonens annen hovedstasjon, «East Base». Her opholder 29 mann sig, mens «West Base» har 33. «Bear» med Byrd ombord vendte tilbake til Statene våren 1940. Ekspedisjonene fortsetter imidlertid sitt arbeide i Antarktis. Det er tre norske deltagere, nemlig B. Johansen, Isak Lystad og Finn Rønne.

POLARUTSTILLINGEN I BERGEN 1940. På grunn av den inntrådte krigstilstand er den internasjonale utstilling for polarforskning i Bergen 1940 blitt foreløpig utsatt. Konferansen for polarforskning som var planlagt i forbindelse med utstillingen, vil derfor naturlig måtte utsettes inntil planene for utstillingen kan realiseres.

ALASKA GÅR FREM. Alaska hadde 1930 59 278 innbyggere. Av disse var 28 640 hvite og resten indianere og eskimoer. Landets areal er en femtedel av De Forente Stater. I 1938 eksportertes fisk og fiskeprodukter til en verdi av 50,2 millioner dollar, hvorav hermetisk laks for hele 42,7 millioner. Verdien av de eksporterte bergverksprodukter i 1938 var 28,7 millioner, herav gull for 18,6. I 1937 utførtes skinn til en samlet verdi av 3,3 millioner dollar. Turisttrafikken er økende, og alle skib var i 1938 fulltegnet. Alaskas landbruk er også under utvikling. U. S. A. kjøpte Alaska i 1867 for 7,2 millioner dollar.

INNHOLD

Nansen som kunstner	3
Av Odd Arnesen,	
Andrée-fynden 1930	11
Av Hans Wzson Ahlmann,	
Da vi fant Andrée-leiren	18
Av dr. Gunnar Horn,	
Nokre sumardøger ved øyane i Austisen	22
Av Olaf Hanssen,	
Som fangstkvinne på Svalbard	34
Av Berntine Johansen,	
De Norske Trolde har baade Seler og Slips	48
Av Ebbe Munck,	
Norske botanikere i Arktis	52
Av Bernt Lynge,	
Hvalfangsten og fettindustrien	59
Av Svend Foyn Brum.	
Eskimoenes mentalitet	77
Av dr. Arne Høygaard,	
Hvem opdaget Antarktika?	84
Av Bjarne Aagaard,	
Viktige bremålinger og ernæringsundersøkelser på Grønland ..	89
Polarskuten «Fram»s bevarer	91
Majoren	95
Av O. A.	
Mine fire antarktiske ferdar	97
Av Lincoln Ellsworth.	
Admiral Byrds antarktiske ferd 1939—1940	107